

Josip Juraj Strossmayer i Prvi vatikanski sabor

Derek, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:559791>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
FILOZOFSKO – TEOLOŠKI STUDIJ

Mirna Đerek

JOSIP JURAJ STROSSMAYER I PRVI VATIKANSKI SABOR

Diplomski rad

Split, 2020.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
FILOZOFSKO – TEOLOŠKI STUDIJ

Mirna Đerek

JOSIP JURAJ STROSSMAYER I PRVI VATIKANSKI SABOR

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Željko Tolić

Split, 2020.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____, kao pristupnik za stjecanje zvanja magistra/magistrice _____, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mog vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis

Sadržaj

UVOD.....	1
I. STROSSMAYEROV LIK.....	3
1. Obitelj, studij i službe prije biskupstva.....	3
2. Biskup i učitelj.....	5
3. Kulturno i prosvjetno djelovanje.....	8
4. Političko djelovanje.....	11
II. PRVI VATIKANSKI SABOR I STROSSMAYER.....	13
1. Pretpovijest sabora.....	13
2. Najava sabora, osnivanje komisija i donošenje Pravilnika.....	15
3. Rasprave o papinoj nepogrešivosti.....	16
3. 1. Strossmayerova priprema za sabor.....	18
4. Početak sabora i grupiranja.....	20
5. Saborski dokumenti: <i>Dei Filius</i> i <i>Pastor Aeternus</i>	21
6. Strossmayerov stav.....	22
III. STROSSMAYER DANAS.....	26
1. Različita stajališta.....	26
2. Središnja osoba.....	27
ZAKLJUČAK.....	30
KRONOLOGIJA SABORA.....	32
LITERATURA.....	33

Josip Juraj Strossmayer (4. II. 1815. – 8. IV. 1905.)
Rad Vlaho Bukovca

UVOD

Josip Juraj Strossmayer nedvojbeno je vrlo značajna, gotovo jedinstvena, osoba u hrvatskoj povijesti i kulturi: bio je biskup, političar, ideolog i stranački vođa, saborski zastupnik, veliki župan, teolog, sakupljač umjetnina, mecena, erudit, poznavatelj umjetnosti, poliglot i vrhunski govornik, no iznad svega bio je vizionar koji je nadilazio svoje vrijeme. Neizmjerne su Strossmayerove zasluge u formiranju moderne hrvatske nacije i građanskog društva koji su proizašli iz njegovih vizija i želja. U životu su ga vodila dva načela: *'Sve za vjeru i domovinu'* i *'Prosvjetom k slobodi'*. Vjeran tim načelima, Strossmayer je ostvario četiri velika projekta na hrvatskom kulturnom i znanstvenom području. To su: tadašnja Jugoslavenska, a današnja Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU), osnovana 1866. godine; Sveučilište u Zagrebu, osnovano 1874. godine; katedrala u Đakovu, dovršena 1882. godine; galerija starih majstora, otvorena 1884. Kod osnutka Akademije njegova misao vodilja je bila da i mali narodi, poput hrvatskoga, samo znanost i kulturom mogu postati ravnopravni velikim narodima. Kao najveći mecena u hrvatskoj povijesti, Strossmayer je pokretao ne samo kulturne, prosvjetne, znanstvene, već i gospodarske projekte, te pomagao nadarene pojedince, i na taj način unaprijedio cjelokupnu hrvatsku kulturu, znanost, umjetnost i društvo u cjelini. Stoga se pravom može konstatirati da je rijetko tko svojom osobnošću obilježio našu pol stoljetnu nacionalnu povijest kao što ju je obilježio biskup Strossmayer. U svakom slučaju, Josip Juraj Strossmayer je nedvojbeno veliki sin svoga naroda. A poznato je da *“narod imade pravo na svoje velike ljude samo u toliko u koliko ih poznaje, imade ih pravo svojatati samo onda, ako ih poznaje”*. Biskupu Strossmayeru podizali su se spomenici i u njegovu su se čast posvećivale ulice i trgovi. Zahvalnost je velika i lijepa vrlina, koju treba zaslužiti. A biskup Strossmayer ju je svakako zaslužio ustanovljujući razne znanstvene i kulturne ustanove, pomažući sirotinji, školjući buduće prosvjetitelje, umjetnike, znanstvenike, svećenike i gradeći crkve. Budući da je bio čovjek izvanrednog obrazovanja i sposobnosti, ostavio je snažan i upečatljiv rukopis u hrvatskom biću. Dušu mu nije grijala samo zdrava ambicioznost, već i razvidno rodoljublje koje je on svojim ustrajnim radom i požrtvovnim djelovanjem bez ustručavanja i u narodu raspirivao.^[1]

Zadivljena pred pojavom biskupa Strossmayera, poglavito pred njegovim grandioznim djelom i njegovom „strossmayerovskom baštinom“, odlučila sam se na ovaj Diplomski rad o njemu.

Rad sam podijelila u tri dijela. U prvom dijelu, kojega sam nasloвила „*Strossmayerov lik*“, nalazi se nekoliko podnaslova u kojima obrađujem Strossmayerov životopis do njegova ređenja za biskupa i nakon toga. Drugi dio, naslovljen „*Prvi vatikanski sabor i Strossmayer*“, koji je ujedno središnja tema ovoga rada, govori o toj važnoj crkvenoj skupštini. U podnaslovima obrađujem pretpovijest Sabora, različite struje i grupiranja na Saboru, otvorenje i rad Sabora te, na koncu, stav biskupa Strossmayera prema određenim temama koje su na toj skupštini bile raspravljane, poglavito u pitanju dogmatske definicije o papinoj nepogrešivosti. Treći, i ujedno zadnji, dio ovoga rada govori o „*Strossmayerom danas*“, odnosno o različitim stajalištima koja kruže danas o biskupu Strossmayeru, iz kojih se jasno daje zaključiti da je đakovački biskup odista bio središnja osoba svoga vremena.

Na kraju, zahvalnost iskazujem profesoru, doc. dr. sc. Željku Toliću, koji je ovaj Diplomski rad rado prihvatio i tijekom pisanja pomagao svojim korisnim sugestijama.

I. STROSSMAYEROV LIK

1. Obitelj, studij i službe prije biskupstva

Biskup Josip Juraj Strossmayer bio je germanskih korijena, o čemu svjedoče i dvije nepobitne činjenice. S jedne strane to dokazuje rodoslovlje njegovih predaka, a s druge strane njegovo njemačko prezime, usprkos činjenici da se ono malo tijekom povijesti promijenilo. Njegov pradjed prezivao se Strassmayer, a ne Strossmayer.^[2] Josip Juraj Strossmayer rođen je 4. veljače 1815. godine u Osijeku u pohrvaćenju obitelji koja vuče korijene iz Gornje Austrije. Strossmayerova je obitelj potjecala od Paula Strossmayera, koji je sredinom 18. stoljeća došao iz Linza u Osijek kao vojnik u sklopu carske posade novoizgrađene tvrđave i tu se oženio domaćom djevojkom, Magdalenom Benaković. Ostao je udovac, te se ponovno oženio slavonskom udovicom Jelenom Gradić. Njegova se obitelj u Osijeku razgranala u više rodova. Velik je broj Strossmayera u Osijeku, a tako su se pohrvatili da su im unuci u 19. stoljeću govorili samo hrvatski.

Paulov praunuk bio je Ivan. On se oženio Anom rođ. Klarić (naknadno dodano Erdeljac), s kojom je imao četvero djece, a najmlađi sin zvao se Josip Juraj. U Matici krštenih katoličke župe Osijek (Stari Grad), na stranici 153. petog sveska, zapisano je da je 4. veljače 1815. rođen i kršten Josephus Georgius Strossmayer. Dupla imena u Hrvatskoj nisu bila nepoznata, ali nisu bila tako raširena. Biskupova dva imena bila su povod nekim pričama, koje donose i neki autori, da je biskup rođen kao blizanac. Jednome dječaku bilo je ime Josip, a drugome Juraj. Nakon što je jedan od njih iznenada umro, a toliko su bili slični da se nije znalo koji je, onda je onaj preostali dobio oba imena.^[3] Međutim, činjenica je da je kasniji biskup bio kršten na obadva imena, o čemu svjedoči i spomenuta Matica krštenih. Prvo ime „Josip“ je najvjerojatnije dobio po svome bratu, koji je rođen 25. veljače 1811. i već 26. ožujka iste godine umro. Drugo ime „Juraj“ mogao je dobiti po svome kumu Georgu Hillgartneru, jer je bio običaj, kako u njemačkom govornom području tako i u hrvatskom, da se kršteniku, kao drugo ime, daje ime kuma. Osim toga, drugo ime mogao je dobiti i po svome djedu, što više odgovara hrvatskom običaju. U svakom slučaju, jedna je činjenica posve očita i sigurna, a to je da su se gornjoaustrijski običaji, koje je sa sobom u Slavoniju donio doseljeni Paul Strossmayer, izmiješali s hrvatskim, i da su njegovi potomci vrlo brzo

govorili samo hrvatski. Tako je Josip Juraj potpuno odgojen u hrvatskom duhu i mentalitetu.^[4]

Mladi Josip Juraj je pučku školu, a zatim i franjevačku gimnaziju, pohađao u rodnom gradu, dok je dvogodišnji filozofski tečaj završio je u *Lyceum episcopale* u Biskupijskom sjemeništu u Đakovu. Budući da je bio odličan student, biskup Pavao Sučić (1831. - 1834.) ga je poslao u Centralno sjemenište u Peštu, gdje je 1834., u devetnaestoj godini života, stekao doktorat iz filozofije. Zbog kanonske dobi, a još više zbog slabijeg zdravlja, morao je čekati na svećeničko ređenje, koje se zbilo 16. veljače 1838. Tada mu je, biskup Josip Kuković (1834.-1849.), nasljednik biskupa Sučića, u četiri dana, od 12. od 16. veljače, podijelio subđakonsko, đakonsko i svećeničko ređenje. Dva dana kasnije slavio je svoju Mladu misu u osiječkoj crkvi u kojoj je i kršten.

Nakon ređenja, Strossmayer je proveo dvije godine u Petrovaradinu kao župni vikar, a zatim ga je (1840.) biskup Kuković poslao u zavod *Augustineumu* Beču,^[5] gdje je dvije godine kasnije postigao doktorat iz teologije. Bio je to Strossmayerov početni put, ispunjen njegovim brojnim talentima, koji će ga dovesti do veoma visokoga i dragocjenoga cilja ne samo za njega, već i za Katoličku crkvu u cjelini, poglavito za Hrvatsku i hrvatski narod. Nakon studija u bečkom *Augustineumu*, Strossmayer se vraća u domovinu te u petogodištu, od 1842. do 1847., obavlja razne dužnosti u svojoj biskupiji: bio je duhovnik i vicerektor u Đakovačkom sjemeništu, profesor religije, zatim fizike i matematike te kratko vrijeme biblijskih znanosti. Poslije toga ponovno se vraća u Beč, gdje je dvije godine, od 1847. do 1849., bio dvorski kapelan i jedan od trojice upravitelja *Augustineuma*. Ponovni dolazak u Beč bit će od velikog značenja za njegov daljnji životni put.

Vrijeme u Beču Strossmayer je, između ostalog, iskoristio i za predavanja kanonskog prava na Bečkom sveučilištu. Upravo kad su se u Beču poduzimali koraci da ga se učini profesorom na Bečkom sveučilištu, iz Đakova je došla vijest da biskup Kuković namjerava podnijeti ostavku, jer nije više bio u stanju ispunjavati svoju odgovornu i zahtjevnu službu. Na preporuku hrvatskoga bana Josipa Jelačića (1801. - 1859.), Strossmayer je 18. studenoga 1849. imenovan đakovačko-srijemskim biskupom. Njegovo imenovanje za biskupa izazvalo je veliko oduševljenje u cijeloj Hrvatskoj, a posebno u Slavoniji. Deset mjeseci nakon imenovanja za đakovačkog biskupa uslijedilo je biskupsko ređenje: 8. rujna 1850., na blagdan Male Gospe, za biskupa ga je u Beču, u prepunoj crkvi sv. Elizabete, posvetio papinski nuncij Michael Viale Prela. Razlog tako dugom čekanju od imenovanja do potvrde i biskupskog ređenja bile su rimske (ne)prilike, jer se papa Pio IX. (1846. – 1878.) u to vrijeme nalazio u progonstvu u Gaeti, kamo je izbjegao iz revolucionarnog Rima.

Biskup Strossmayer umro je u Đakovu 8. travnja 1905. nakon kratke bolesti, u 91. godini života i nakon 55 godina upravljanja biskupijom. Sahranjen je u kripti svoje katedrale u Đakovu.^[6]

2. Biskup i učitelj

Strossmayer je prvenstveno bio biskup Katoličke crkve, ordinarij vlastite biskupije i pastir Božjega naroda. Budući da je bio biskup, po službi je bio pastir-učitelj svoje biskupije ne samo propovijedima i nagovorima, govorima i pozdravima, nego i pisanom riječju, ponajviše u korizmenim poslanicama i okružnicama koje su se objavljivale u biskupijskom glasilu. U tom je glasilu tumačio ne samo takozvane "vječne", nego i moralne istine koje, već prema vremenu i mjestu, podliježu stalnim promjenama, kao što su, primjerice, poimanje kršćanske države, političko-ekonomsko uređenje društva, kršćansko poimanje ljudske osobe, obiteljske zadruge, ljudska osoba i sloboda, ropstvo i kapitalizam, bogatstvo i siromaštvo, radnici i rad, rat i pacifizam i druga socijalna pitanja. U svojim je okružnicama pisao o molitvi i sakramentima, posebno i najviše o sakramentu euharistiji, o pobožnostima prema Presvetom Srcu Isusovu i Blaženoj Djevici Mariji, prema svecima, ali i o ljubavi prema bližnjemu. Izlagao je nauk o uzvišenosti kršćanskoga braka i obitelji, o dužnostima roditelja i djece. Proučavajući Strossmayerova promišljanja o Bogu i Isusu Kristu, Crkvi i svećeništvu, dekristijanizaciji tadašnjeg društva i neprijateljima Crkve te osobito njegovoj zauzetosti da čovjeka privede Bogu koji je jedini prava istina i dobrotu, ne možemo se oteti dojmu kako je on bio, prije svega, čovjek vjere i Crkve, posve predan svom vjerničkom stadi kojeg je predvodio. U tom smislu, vrijedno je pročitati što Strossmayer kaže o sebi u korizmenoj poslanici iz 1890. godine, koja je objavljena prigodom 40. godišnjice njegove pastirske službe: „*Ja sam – piše Strossmayer – u sveto apostolsko zvanje stupio sa osobitom i to čvrstom i nepomičnom namjerom: da u novom stanju i zvanju svom vazda i vazda ljubav i privrženost prama Bogu i svetom zvanju svom, sa ljubavlju i privrženosti prama domovini i prama narodu svomu spojim. Sve za vjeru i za domovinu bilo je od početka do dana današnjega, a ostati će do preminuća moga geslo moje. Ja sam tom svom geslu uvijek do sad vieran bio, i vieran ću ostati do konca svoga... Samo se pako po sebi razumije, a gore je to dost jasno rečeno, da ja Boga, Crkvu, svetu vjeru i zvanje svoje, da ja viernost prama vladaru u srcu i svijesti svojoj nerazvezivim vezom ujedno spajam sa ljubavlju i štovanjem naroda svoga, i sa pripravnosti na svaku žrtvu za dobro i napredak naroda svoga, ne mareć ni malo, hoće li to komu pravo ili krivo biti.*“

U želji da njegova pastirska riječ dopre do svakog vjernika i ostane kao trajna baština budućim generacijama, Strossmayer je dvadesetak godina nakon imenovanja za biskupa pokrenuo biskupijsko glasilo Glasnik biskupije Đakovačko-Srijemske (1873.). To glasilo, nakon 143 godine, izlazi i danas, pod imenom Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije. Pod njegovim budnim okom Glasnik je objavljivao članke iz najrazličitijih područja crkvenoga, narodnoga i međunarodnog života. To „Strossmayerovo čedo“ i danas je vrhunski časopis za pastoralnu orijentaciju svećenika i vjernika laika ne samo u Đakovačkoj biskupiji, nego i izvan nje. Da svoju učiteljsku i pastirsku službu što više pospješi i unaprijedi, Strossmayer je 1880. godine nabavio vlastitu tiskaru. Otkrivajući Strossmayera kao zauzetoga katoličkog biskupa koji se skrbi o svom narodu, osobito odgajajući ga u vjeri i potičući svoje svećenstvo na zauzetije pastoralno djelovanje, stavljamo ga zapravo u njegov izvorni kontekst, realniji i objektivniji od onoga u koji ga se nerijetko stavlja, a istovremeno ispravljamo i određenu nepravdu koja mu je nanesena, pokušavajući ga ideološki tumačiti, izvlačeći njegove određene misli iz povijesnog konteksta. Biskup Strossmayer bio je, naime, svjestan činjenice da društvena i kulturna obnova mora biti usko povezana s dubokim vjerskim životom. Stoga on u svojim okružnicama često poziva na pristupanje sakramentu ispovijedi i njegovanje euharistijskog života. U svrhu podizanja liturgijskog života izdao je 1873. *Ordo adorationis*, a 1878. godine *liturgijski Obrednik* te novi *Lekcionar* čitanja i evanđelja. Kao dodatak Obredniku, izdao je 1883. godine molitvenik i pučku pjesmaricu *Novi vijenac*.

Biskup Strossmayer je mnogo držao do katehetske pouke djece i mladih. Da bi svećenici dobili u ruke što bolji tekst za održavanje vjerske pouke, povjerio je dr. Andriji Šumanovcu, župniku u župi Bošnjaci (danas u Vukovarsko-srijemskoj županiji), da priredi novi katekizam. Što je zamišljeno, to je i ostvareno. Taj katehetski priručnik Strossmayer je objavio pod naslovom *Mali kršćanski nauk*, koji je doživio 16 izdanja. Također je dao preraditi i dotjerati *Vinac bogoljubnih pisama*, što ga je 1830. objavio hrvatski franjevac i književnik fra Marijan (Stjepan) Jaić († 1858.), koji je u isto vrijeme bio molitvenik, pjesmarica i kratki nauk; doživio je preko 20 izdanja. Za Strossmayerova biskupovanja u Đakovu su se održala dva Katehetska sastanka na nacionalnoj razini. Na području školskog odgoja zalagao se da školski program bude u skladu s kršćanskim načelima. Godine 1877. pokrenuo je i homiletski časopis *Propoviednik*, kojim je želio ukazati na važnost naviještanja Božje riječi. Organizirao je dva ciklusa pučkih misija (od 1856. do 1868. te od 1889. do 1898.), a na poseban je način poticao osnivanje raznih vjerskih društava i bratovština, među kojima: Zbor duhovne mladeži, Društvo Svete Obitelji, bratovštinu Srce Isusovo i Marijino za

obraćenje grešnika, Savez Srca Isusova (kasnije: Apostolat molitve), Marijine kongregacije za mladež, bratovštinu Svetoga Josipa u svrhu promicanja obiteljskog života, kao i razna kruničarska društva.

Posebnu, pak, brigu Strossmayer je vodio o svećenicima: za njegova biskupovanja u njegovoj je biskupiji zaređeno 280 svećenika. Njima je upućivao riječ od dana svoga ustoličenja za biskupa do kraja života, govoreći im o uzvišenosti svećeničkog poziva, o svećeničkom zvanju, o svojstvima pravoga svećenika, o uzornom životu i doličnom odijevanju. Angažirao je redovnike, najčešće isusovce, da drže duhovne vježbe za svećenike, na kojima je i sam sudjelovao. Svećenike je poticao da iskoriste pastoralne sastanke i rasprave za svoju duhovnu izgradnju te da jedni drugima budu na pomoć, napose u bolesti i starosti.^[7]

Također se, brižno i očinski, brinuo i o Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu, u kojemu je započeo svoje visoko školovanje i u kojemu je pet godina bio odgojitelj i profesor. Nakon otvaranja Hrvatskog sveučilišta, Strossmayer je zastupao ideju da se u Zagrebu osnuje centralno sjemenište za sve hrvatske biskupije, ali ta se ideja nije ostvarila. Za odgoj bosanske franjevačke mladeži dao je izgraditi posebnu zgradu u kojoj je otvorio Kolegij svetog Bonaventure. Danas je u toj zgradi smješten Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu. Na početku svoje biskupske službe govorio je o potrebi Maloga ili Dječaćkog sjemeništa, ali mu je uspjelo tek pred kraj života otvoriti Dječaćko sjemenište u Osijeku (1899.).

Josip Juraj Strossmayer bio je u prvom redu katolički biskup. Kao takav ljubio je iznad svega svoju Crkvu i svoj narod, te je cijeli svoj život neumorno radio za jedno i drugo. U njegovih 55 godina biskupskog djelovanja u biskupiji je, a i izvan nje, osjećalo se nešto i od onog laganog povjetarca 19. stoljeća. Ono što je do njegova nastupa bilo dobro, to je neustrašivo i savjesno nastavio, a ono manje dobro nastojao je poboljšati, pokušavajući pri tome neke zastarjele metode zamijeniti novima. Kroz svoja nevjerojatno brojna poznanstava s mnogim znamenitim osobama svoga vremena povezao je generacije svećenika, političara, učitelja, umjetnika u krug istomišljenika, u kojem je on figurirao kao centralna osoba.

Budući da mu je Katolička crkva uvijek bila na prvom mjestu, biskup Strossmayer je stalno težio njezinu unutarnjem pročišćavanju i obnovi (reformi), koja je u velikoj mjeri bila usmjerena prema crkvenom jedinstvu: povezivanje crkvenog Istoka i Zapada bilo je njegovo izražajno obilježje. Josip Juraj Strossmayer bio je čovjek vjere. On nije bio samo vjernik i propovjednik vjere, nego i njezin autentični svjedok, bez obzira je li se nalazio u hrvatskom saboru ili u carskom vijeću, u đakovačkoj katedrali ili u bazilici sv. Petra u Rimu. Njegova vjera nije ga učinila fanatikom, nego čovjekom ljubavi, tolerancije i služenja prema svima i svakome. Kao i mnogi drugi prelati tadašnjeg vremena, predvođeni Rimskim

prvosvećenikom, i biskup Strossmayer je odlučno stajao na braniku vjere braneći je od tadašnjih brojnih napadaja, kao što su racionalizam, agnosticizam, panteizam, materijalizam, liberalizam itd. S dugogodišnjim „stažom“ na čelu svoje biskupije, jasno je isprofilirao i izbrusio identitet brojnih generacija svećenika u svojoj biskupiji (i ne samo u njoj), kojima je postojano stavljao na srce ljubav prema Bogu i čovjeku. Prema njegovoj zamisli svećeničke formacije, svaki je svećenik morao posjedovati četiri kvalitete: pobožnost i učenost, ljubav prema čovjeku, ljubav prema narodu, ljubav prema Bogu. Budući da je sam bio posve narodni i crkveni čovjek, kao takav je neupitno doprinio da i Crkva u Hrvata postane bliža narodu. Zato je njegova neprocjenjiva zasluga da su svi narodni jubileji, sva narodna slavlja i svečanosti postali ujedno i crkvena slavlja. I obratno.^[8]

3. Kulturno i prosvjetno djelovanje

U Strossmayerovoj teološkoj koncepciji znanost i vjera igraju zapaženu ulogu. One se kod njega predstavljaju kao dva puta koji vode k istom cilju; dva puta koji se međusobno (načelno) ne isključuju, nego nadopunjuju. U tom ozračju, Strossmayer je razumio znanost i umjetnost kao saveznike kršćanstva, pa je na toj osnovi potpomagao sve znanstvene i kulturne institucije. Strossmayer se formirao i bio prožet neodoljivim svjetlom kulture. Kao student upoznao je sva važnija i veća europska kulturna središta. U svome životu usporedno je promatrao kulturna i politička gibanja. Kao takav, on svesrdno potpomaže sva kulturna nastojanja, kako u jednom zabačenom mjestu tako i u gradskoj sredini, kako kulturne idealiste tako i kulturne udruge. U tom duhu pomaže sve, od seoske čitaonice do sveučilišta i Akademije znanosti i umjetnosti. Pomagao je, moralno i financijski, časopise i publikacije, tiskare i književnike, umjetnike i sakupljače umjetnina. Posebno je pomagao one kulturne projekte obilježene slavenskim duhom. Znao je kupovati cijele privatne zbirke, biblioteke, arhivsku građu, da bi sa svim tim služio svome narodu.^[9]

S posebnom se ljubavlju brinuo za institucije, koje su predstavljale Hrvate po raznim kulturnim središtima Europe. Posebno je pomogao današnji Hrvatski papinski zavod sv. Jeronima u Rimu, koji je u drugoj polovici 19. stoljeća prolazio kroz brojne i teške krize (političke, dijecezanske, i unutarnje). U takvom je stanju bila više nego potrebna reorganizacija i reforma ustanove. Strossmayer se svim silama, materijalnim i moralnim, zalagao da zadužbina bude preimenovana u Zavod, u kojem bi bezuvjetno dobili mjesta mladi svećenici na višim studijama. U svojoj viziji, Strossmayer je mislio i na katoličke laike,

koji bi se i dalje usavršavali u kulturi, a stanovali bi zajedno s klericima u Zavodu. Nakon velike borbe to je ipak ostvareno početkom 20. stoljeća.^[10]

Glagoljicu, a kasnije staroslavenski liturgijski jezik Strossmayer je promatrao kao kulturni biser zapadne crkvene tradicije. Staroslavenski jezik on vidio je kao most, koji povezuje dvije crkvene tradicije. Ono što su apostoli Petar i Pavao značili za cijelo kršćanstvo, to su isto za značili apostoli Ćiril i Metod Slavenima, isticao je Strossmayer. Zato je za biskupa bila posebna sreća kada je papa Leon XIII. objavio svoju encikliku *Grande munus* (1880.), s kojom se slavenski apostoli Ćiril i Metoda proglašavaju svecima zapadne Crkve, te kojom je njihov blagdan određen za cijelu katoličku Crkvu, a slavit će se 5. srpnja. Još radosniji je bio kada je uspio dobiti sve potrebne dozvole za svoju biskupiju, da može euharistijska slavlja slaviti na staroslavenskom jeziku.

Poznatu izreku "Đakovo je srce Slavonije!", mogli bismo, kad govorimo o đakovačkoj katedrali, s pravom dopuniti, pa reći: "Đakovo je srce Slavonije - katedrala srce Đakova!" Ona zaista jest - srce u srcu! Po svojem značenju, po svojem zemljopisnom položaju, simbolički i stvarno. Stolna crkva Đakovačke i srijemske biskupije koju Josip Juraj Strossmayer gradio od 1866. do 1882. godine, zadnja je katedrala izgrađena na prostoru prema Istoku zemlje. Kad je biskup Strossmayer započeo izgradnju katedrale, bio je na vrhuncu snage: u 52. godini života i u 16. godini biskupske službe. U veliki pothvat uložio je svoj stečeni ugled, energiju i znanje, naslijeđenu zakladu, biskupijska i svoja materijalna sredstva. Ostvario je djelo koje zadivljuje svakog posjetitelja Đakova. Nacrte za katedralu biskup Strossmayer je naručio u Beču, kod vrlo poznatog arhitekta Karla Rösnera. S njim potpisuje ugovor o gradnji u Đakovu 17. travnja 1866. Plan je bio crkvu završiti za 5 godina, ali su se radovi protegnuli na punih 16 godina, do 1882.; od 1869. gradnju je vodio Friedrich Schmidt. Osim monumentalne katedrale u Đakovu, za koju je papa sveti Ivan XXIII., rekao da je „najljepša crkva između Carigrada i Venecije“,^[11] izgradio je crkve u Osijeku, Erdeviku, Franjinom dolu (Zemun), Podvinju, Putincima, Satnici, u Tekijama (Petrovaradinu). Osim toga, u njegovo vrijeme izgrađeno je još 13 novih župnih i 48 novih filijalnih crkava te 30 grobljanskih kapelica, a obnovljeno oko 200 crkava.

Kruna njegova prosvjetnog i kulturnog rada bilo je osnivanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (1867.). U govoru prigodom blagoslova nove palače Akademije i otvorenja njezine galerije 1884. godine biskup Strossmayer je, među ostalim, kazao: „*Kada ja tako mislim, onda ćete se lahko domisliti, za što sam u ovo naše doba o tom radio, da se sveučilište i akademija u sredini našoj čim prije osnuje i podigne. Ja sam sudio da je to u današnjim okolnostima upravo najpreča nužda narodna, jer narod, koji najviša učilišta svoja*

ima i dobro te spasonosno s njima upravlja, taj se je narod intelektualno emancipirao, a emancipacija i oslobođenje to, naravnim i neodoljivim načinom, svaku drugu emancipaciju i svaku drugu samosvojnost prije ili poslije poroditi mora.“ Ideja Jugoslavenske akademije za znanost i umjetnost (danas HAZU – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti) pojavljuje se već 1836. godine, a početkom 60-ih biskup Strossmayer prihvatio se ove stare ideje, te banu Šokčeviću darovao 50000 forinti kao osnovu za Akademiju uz popratno pismo u kojem izražava želju da bi se u Akademiji *“imali stjecati svi bolji umovi [...] da viećaju kojim bi se načinom imala najpreče stvoriti jedna narodna knjiga na slavjanskom jugu, i kako bi imala uzeti u svoje okrilje sve struke čovječje znanosti*“. Njegov je moto, dakle, bio da u Akademiji mogu istraživati najbolji umovi hrvatskog, srpskog, slovenskog i bugarskog naroda, te na taj način što brže stvoriti među južnim Slavenima „narodnu knjigu“. Jedan od najvažnijih ciljeva Akademije bio je utrti put južnoslavenstvu u kulturno-povijesnom i jezičnom smislu. Akademija je rođena u vrlo teškom vremenu i zato su prvi radni koraci Akademije bili izuzetno trnoviti. Strossmayer je Akademiji darovao križ kojega je njemu poklonio papa Pio IX. Pri tome je novim akademcima kazao da svjetlo vjere dopire dokle uspijeva doći ljudski um, rad i oduševljenje. Vjera i znanost nisu proturječni. Akademija je počela djelovati u četiri grupe: jezikoslovlje i povijest, pravo i filozofija, prirodne znanosti i matematika, te umjetnost kao zadnja i zasebna grupa. Za potrebe Akademije Strossmayer je izgradio i umjetničku Galeriju u Zagrebu.^[12] Prvim predsjednikom Akademije, 10. travnja 1867., postao je svećenik,, povjesničar, publicist, kulturni djelatnik, narodnjački političar i „otac hrvatske moderne kritičke historiografije“ – Franjo Rački, koji je rođen 1828. u Fužinama, a umro 1894. u Zagrebu. Koliko je prvi predsjednik Akademije bio ugledan i znanstveno potkovan, svjedoči i činjenica da je osam puta zaredom na tri godine biran za predsjednika Akademije; dakle, 24 godine je neprekinuto predsjedao tom najuglednijom hrvatskom znanstvenom ustanovom.

Na prijedlog biskupa Strossmayera, velikog mecene hrvatske prosvjete, kulture i umjetnosti, Hrvatski sabor je (1861.) pokrenuo pitanje osnutka Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu. Tada nazvano Sveučilište Franje Josipa I., a danas Sveučilište u Zagrebu, svečano je otvoreno 19. listopada 1874. Sveučilište je otvorio hrvatski ban Ivan Mažuranić (1814. - 1890.). U njegovu su sastavu tada djelovala četiri fakulteta: Pravni, Bogoslovni, Mudroslovni (tj. Filozofski) i Medicinski. K tome, pomagao je, moralno i materijalno, izgradnju i rad mnogih gimnazija i drugih srednjih škola u Hrvatskoj, u čiju je svrhu ustanovio „Strossmayerovu zakladu“ za pomoć siromašnim đacima. Novčano je pomagao izdavačku

djelatnost, kao i osnivanje narodnih čitaonica, ne samo u Hrvatskoj već i u ostalim slavenskim zemljama (Sloveniji, Bugarskoj, Slovačkoj, Češkoj, Poljskoj i drugima).

Strossmayer je mnogim znanstvenim, prosvjetnim i kulturnim ustanovama, u Hrvatskoj i izvan nje, poklonio i/ili omogućio nabaviti prve primjerke knjiga. Osim za različite gradnje, on je izdavao velike svote novca za knjige, časopise, listine i rukopise. Među brojnim, spomenimo samo da je Akademiji dao znatnu svotu da se kupi biblioteka Ivana Kukuljevića Sakcinskog (1816. - 1889.), a poklonio joj je i svežanj rukopisa „oca hrvatske književnosti“ Marka Marulića (1450. - 1524.). Pomagao je pojedine škole, davao sredstva za stipendije siromašnim studentima, za rad hrvatskih škola, knjižnica i čitaonica. Financirao je rad na *Rječniku hrvatskog jezika*, podržavao *Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo*, potpomagao objavljivanje časopisa i novina, pomagao književnike, znanstvenike, umjetnike, glazbenike i kazališne djelatnike (glumce). Osobno je bio skupljač umjetnina i starina, a svojim je darovnicama obogatio i Arheološki muzej sudjelujući u otkupu vrlo vrijednih egipatskih arheoloških artefakata (1868.).^[13]

4. Političko djelovanje

Biskup Josip Juraj Strossmayer vodeća je osoba Narodne stranke i najistaknutija osoba u političkom životu Hrvatske u drugoj polovici 19. stoljeća. Strossmayer i Narodna stranka pripadnici su tradicionalne društvene elite, sljednici Hrvatskog preporodnog pokreta prve polovice 19. stoljeća i pokreta 1848. godine.

Strossmayer je na političkom polju bio vrlo aktivan. Osnovni tadašnji problem Hrvatske bila je njezina teritorijalna rascjepkanost na nekoliko upravno-političkih jedinica: Bansku Hrvatsku, s krnjom autonomijom u okviru zemalja ugarske krune, te Istra, Dalmacija i, do 1883., Vojna krajina pod neposrednom kontrolom Beča. Tada su postojala dva osnovna cilja svih hrvatskih političkih čimbenika, uz znatne međusobne razlike: osiguranje i proširenje političke autonomije u okviru Habsburške monarhije i postignuće teritorijalne cjelovitosti. Đakovački biskup Strossmayer bio je najpoznatija osoba javnog života Hrvatske toga vremena i jedini poznat u većem dijelu europske javnosti. Strossmayer je, u razdoblju 1860. - 1866., nastojao postići osnovne ciljeve hrvatske politike uglavnom pregovorima s Bečom ili politikom pasivnog otpora. Njegov je ideal, kao i većine hrvatskih javnih djelatnika, bila ujedinjena i snažna Hrvatska u okviru federalistički preuređene Habsburške monarhije. Iako vrlo kritičan prema centralističkoj i, nakon 1867., dualističkoj orijentaciji Beča, nikada u svojim političkim opredjeljenjima nije napustio okvir Monarhije. Strossmayer nije

izjednačavao hrvatski nacionalizam i katoličku vjeru, ali je smatrao da su oni usko povezani, tj. da obrana hrvatskih nacionalnih interesa ne može biti protivna dobrobiti Katoličke crkve i obratno, da katoličko svećenstvo u Hrvatskoj mora podržavati autonomiju i cjelovitost svoje zemlje. Poput mnogih drugih katoličkih svećenika svojeg vremena, Strossmayer je vjerovao da modernizacijski procesi, uključujući i nacionalne pokrete, ne proturječe kršćanskim i katoličkim načelima.

Struktura Strossmayerove nacionalne ideologije u osnovi je slijedila strukturu preporodne ideologije. Bitne sastavnice Strossmayerove nacionalne ideologije bile su hrvatska, slavenska i južnoslavenska ideja, pojmovi unutar sebe kompleksni i međusobno na različite načine povezani. To su bile sastavnice preporodne i postpreporodne ideologije pod kojom se provodio proces hrvatske nacionalne integracije tradicionalnih društvenih elita. Te su elite svoj nacionalni identitet, uz osjećaj etničke pripadnosti, zasnivale na intelektualnoj razini i osnovi nadovezujući se na kulturu prethodnog, predmodernog, razdoblja koja je svoj protonacionalni identitet temeljila na jeziku i na državnopravnoj tradiciji povijesnih „trojednih kraljevina“ Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.^[14] U Strossmayerovoj nacionalnoj ideologiji i političkim koncepcijama središnje je mjesto zauzimaio etnički i politički kroatizam. Hrvatski etnos za nj je samorazumljiva kategorija, također Hrvatska koja kao aktualno Kraljevstvo Dalmacije, Hrvatske i Slavonije nosi neprekinuti državnopravni kontinuitet od samostalne srednjovjekovne Hrvatske. Strossmayer je u političkim nastupima rabio „trojedni“ naziv i ime „Hrvatska“. Ime „Hrvati“ rabio je u etničkom smislu kad je, primjerice, uspoređivao osobine Čeha i Hrvata, ali je ime „Hrvati“ rabio također u političkom smislu označavajući time „politički narod“, političke i socijalne nositelje suverenosti Hrvatske, odnosno povijesne tvorce i u suvremenosti socijalne i političke nositelje njezina povijesnog državnog prava. U tome je postupao prema zapadnom modelu političkog nacionalizma u građanskim državama koje su od predmodernog društva naslijedile državne institucije i prilagodile ih modernom društvu i u kojima su građani nosili nacionalno ime po državi, neovisno o svojoj očuvanoj etničkoj individualnosti.

U javni politički život Strossmayer je stupio nakon ukidanja Bachova apsolutizma 1860. godine i obnove političkog života u Habsburškoj monarhiji te je u Hrvatskoj postao čelna osoba vodeće Narodne stranke. To će ostati tijekom sljedećeg nešto više od jednog desetljeća, do sklapanja tzv. revizije Hrvatsko-ugarske nagodbe 1873. godine, nakon čega se povukao iz javnog političkog života, ali je i nakon toga iz pozadine utjecao na politička kretanja. Tu je svoju odluku u pismu Franji Račkom u listopadu 1872. najavio riječima: „*Odsele pako nikad više politike ne ću tjerati u skupu s našimi ljudmi, nego ako živ*

budem i ako to korist zemlje zahtijevala bude, sam.^[15] Tako je nakon prihvaćanja tzv. Revizije Nagodbe u Saboru 1873. i postupio, te se od tada povremeno iz pozadine politički angažirao, kao što je to učinio na primjer u vezi s istočnom krizom otvorenom ustankom u Bosni i Hercegovini 1875. - 1878. ili u vezi s osnivanjem (1880.) i djelovanjem oporbene Neovisne narodne stranke, odnosno 1894. godine s njezinim koaliranjem sa Strankom prava.^[16]

II. PRVI VATIKANSKI SABOR I STROSSMAYER

Crkveni sabori su znameniti događaji u crkvenoj povijesti. Prema važećem crkvenom pravu (*Codex Iuris Canonici*, kan. 222-229) crkveni opći sabori su zborovi biskupa i određenih drugih nosioca jurisdikcije, koje saziva papa i koji pod njegovim predsjedanjem odlučuju o pitanjima kršćanske vjere i crkvene discipline, za koje je potrebna papina potvrda.^[17] Prvi vatikanski sabor, po redu 20. ekumenski, održan je u drugoj polovici 19. stoljeća, točnije 1869. - 1870. Zadnji ekumenski crkveni sabor održan prije njega bio je Tridentski sabor. Budući da je Tridentski završio 1563. godine, od tada je prošlo 306 godina, veliko razdoblje u kojem su se dogodile velike promjene, kako u društvu tako i u samoj Crkvi, koje su zahtijevale preispitivanje i zauzimanje jasnijeg stava prema promjenama u kojima je Crkva djelovala, poglavito nakon Francuske revolucije i drugih revolucija koje su se dogodile nakon nje, a izravno su se ticale života Crkve i njezina poslanja.

1. Pretpovijest sabora

Pontifikat pape Pia IX. (1846. - 1878.), najduži u povijesti papinstva, obilovao je usponima i padovima. Nakon pada i nestanka Papinske Države, uslijedio je moralni uspon papinstva, kojemu je, između ostaloga, pridonijela i dogmatska definicija o papinoj nepogrešivosti (*infallibilitas*). Prvi vatikanski sabor, nazvan tako jer je bio prvi ekumenski sabor koji održan u Vatikanu, za jedne predstavlja vrhunac papinstva, a za (mnoge) druge je postao kamenom spoticanja.

Prvi vatikanski je imao je i svoju predpovijest, koju su obilježila dva događaja od izuzetne važnosti i mogu se definirati kao svojevrsna uvertira sabora. To su dogmatska definicija o Bezgrešnom začeću Blažene Djevice Marije i enciklika *Quanta cura*.

S obzirom na dogmu o Bezgrešnom Začeću BDM, papa Pio IX. je „ex sese“ proglasio dogmom staro vjerovanje koje je postojalo u Katoličkoj crkvi da je Blažena Djevica Marija, majka Isusova, začeta bez istočnoga grijeha. Iako ova vjerska istina nije bila nova, svakako je bio nov način na koji je je ta istina proglašena. To nije bila odluka jednog crkvenog sabora već papina definicija „ex cathedra“, koja je prije ili kasnije morala staviti na dnevni red pitanje o kojemu se u Katoličkoj crkvi i prije Pia IX. raspravljalo, a sažeto je glasilo: U kojoj je mjeri papa sam, bez sabora, ovlašten odlučivati vjerskim istinama i sam ih proglašavati? Tim pitanjem već je načeta jedna od velikih tema Prvog vatikanskog sabora. Papa je, doduše, prije dogme o Bezgrešnom Začeću pismeno upitao sve biskupe svijeta za njihovo mišljenje, od kojih je 70 % izrazilo svoju suglasnost, neznatan dio bio je protiv, a neki su bili za proglašenje uz dodatna objašnjenja. Konkretno: od upitanih biskupa, njih 536 odgovorilo je pozitivno, 4 su se izjasnila protiv, a 36 „iuxta modum“. Takav ishod je papi bio dovoljan razlog da bulom *Ineffabilis Deus*. 8. prosinca 1854., Bezgrešno Začeće BDM proglasi kao vjersku istinu: svečanom proglašenju dogme prisustvovala su 54 kardinala i 140 biskupa.^[18]

Kao spomen na tu papinu dogmatsku odluku arhitekt Luigi Poletti je 1857. godine, na Španjolskom trgu (*Piazza Spagna*) u Rimu, projektirao stup BDM – „Bezgrešne“ (*Colonna dell'Immacolata*), visok 11,81 m, na čijem se vrhu nalazi brončani kip Bezgrešne, pred koji papa svake godine na svetkovinu Bezgrešnog Začeca BDM polaže cvijeće, a rimski narod iskazuje svoju pobožnost i štovanje, dok je Franz Joseph Rudigier, biskup u Linzu, odlučio u čast „Bezgrešnom Začeću Marijinu“ sagraditi novu katedralu (završenu 1924.).

Deset godina nakon toga uslijedio je novi „predpovijesni“ događaj Prvog vatikanskog sabora. Naime, Pio IX. je 8. prosinca 1864. objavio encikliku *Quanta cura*, koju je poslao svim biskupima. Uz encikliku je, kao popratni spis, objavio i znameniti *Syllabus errorum*, tj. katalog ili popis koji je sadržavao popis 80 „suvremenih zabluda“, među kojima: racionalizam, liberalizam, indiferentizam, panteizam, socijalizam i komunizam, naturalizam, kao i zablude o kršćanskom moralu, poglavito u braku.^[19] Iako su pojedine od tih zabluda već bile osuđene u buli *Qui pluribus*, od 9. studenoga 1846., papa ih je u Syllabusu ponovno naveo i sve ih zajedno, u bloku, osudio. Reakcija nije izostala. Taj papin potez uzburkao je javnost, poglavito u liberalnim krugovima, među kojima je bio i veliki broj liberalnih katolika, koji su to okvalificirali kao poziv na rat protiv moderne civilizacije. Osobito su glasni bili protestanti koji su taj papin potez smatrali reakcionarnim i kao navještaj rata

ljudskoj slobodi, modernoj kulturi i svekolikom razvoju.^[20] Premda Syllabus nije imao nikakvu dogmatsku vrijednost, ipak je na sve strane izazvao strah i nedoumicu, pretvoreni u pitanje: Što će biti ukoliko papa pojedine dijelove ili pak čitavi spis proglasi dogmom?

2. Najava sabora, osnivanje komisija i donošenje Pravilnika

Strah se još više pojačao kad je papa 29. lipnja 1867. u bazilici sv. Petra u Rimu, prigodom proslave 1800. godišnjice mučeničke smrti apostolskih prvaka Petra i Pavla, pred više od 500 okupljenih biskupa, najavio saziv općeg crkvenog sabora, a godinu dana kasnije, 29. lipnja 1868., i službeno objavio bulu *Aeterni Patris Unigenitus*, kojom je sazvao sabor za 8. prosinca 1869.^[21] Posebnim pismima, u rujnu 1868., papa je na sabor pozvao i razne Istočne crkve, protestante i anglikance, no nitko se od njih nije odazvao. No ono što je zanimljivo jest i činjenica da na sabor, po prvi put u povijesti, nije pozvan nijedan državni vladar. Razlog za taj potez je jednostavan: u mnogim je državama došlo do razdvajanja Crkve i države i, k tome, brojni su politički poglavari toga doba vodili antiklerikalnu i anticrkvenu politiku.^[22]

Već 9. ožujka 1865. Pio IX. je imenovao jedni Pred-pripravnu komisiju, nazvanu „Upravna i posebna kongregacija za poslove budućeg koncila“, koju je isprva sačinjavalo pet, a zatim devet kardinala, te odlučio da se cjelokupni materijal (sheme) za budući koncil izradi u Rimu. Nakon najave koncila, u lipnju 1868. su, osnovane je novih pet komisija (teološka, za crkvenu disciplinu, za redovnike, za misije i Crkve istočnog obreda, političko-crkvena komisija, koja je ubrzo dokinuta). Zadaća tih komisija bila je pripremiti rad koncila i spriječiti nepotrebna ponavljanja do kojih je dolazilo na Tridentskom saboru, gdje se izgubilo dosta dragocjenog vremena upravo zbog manjkavosti preliminarnih radova. U komisijama je sudjelovalo stotinjak savjetnika, odnosno stručnjaka raznih profila (teologa, pravnika, povjesničara), koji su trebali sastaviti provizorne nacрте (sheme) za buduće dekrete.

Njihov izbor nije bio posve sretan, jer je bio čvrsto u rukama Talijana: gotovo dvije trećine tih stručnjaka bili su teolozi koji su već stanovali u Rimu; uglavnom su bili djelatnici u Rimskoj kuriji ili profesori na raznim rimskim učilištima. Unatoč tome što u tim komisijama nisu sudjelovala neka zvučna imena, primjerice engleski kardinal John Henry Newman (1801.-1890.) i njemački profesor Joseph Ignaz von Döllinger, njihovu su odsutnost nadomjestile druge ugledne i stručne osobe toga doba, kao što su: würzburški profesori Franz Hettinger i Joseph Hergenröther (prefekt Vatikanskog arhiva), Karl Joseph von Hefele (biskup u Rotenburgu i pisac povijesti crkvenih koncila), dvojica njemačkih isusovca Johannes

Franzelin i Clemens Schrader, te talijanski isusovac Giovanni Perrone, autor vrlo raširene *Praelectiones dogmaticae*, koja je propagirala papinsku nepogrešivost do ekstremnih oblika, kao i mnogi drugi. Nakon marljivog dvogodišnjeg rada i zajedničkih sastanaka, koji su se odvijali svaka dva do tri tjedna, proizišlo je 50 nacрта.

Krajem studenoga 1869. godine, dakle, samo nekoliko dana prije otvorenja koncila, objavljen je *Pravilnik rada* koncila, kojeg je uglavnom uredio Hefele. Za razliku od Tridenta, gdje su sami sabornici slobodno uredili vlastiti pravilnik, Pravilnik je na Prvom vatikanskom nametnut odozgo, tj. papinim autoritetom. Cilj Pravilnika bio je omogućiti brže odvijanje radova, bez gubljenja vremena u diskusijama o proceduri koju treba slijediti, o prednosti na saboru i drugim sličnim pitanjima, koja su više puta došla do izražaja u Tridentu. K tome, predvidjelo se da saborski oci prethodno prouče predložene tekstove, da ne bude dugih rasprava i negativnih glasova. Ukratko: težilo se za apsolutnim prihvaćanjem već pripremljenih nacрта, bez diskusije saborskih otaca.

Papa je imao rezervirano pravo predlagati koncilu pitanja za raspravu, dok su koncilski oci svoje zahtjeve mogli predstaviti jednoj posebnoj komisiji, tzv. *De postulatis*, čije članove nije izabrala baza nego ju je izravno imenovao papa. Nacrti su se proučavali na općim kongregacijama: u slučaju da nisu bili prihvaćeni, tada bi nova redakcija bila povjerena jednom od četiriju odbora (za vjeru, disciplinu, redovnike i istočne obrede); svaki od tih odbora imao je 24 člana, koje su na početku sabora izabrali saborski oci. Nakon preuređenja, nacrti bi se ponovno vraćali na opću kongregaciju gdje bi ih se iznova proučavalo i prihvaćalo te potom objavljivalo na svečanim sjednicama, koje su se održavale u papinoj nazočnosti.

3. Rasprava o papinoj nepogrešivosti

Dok su komisije marljivo pripremale dokumente za koncil, dotle su se u javnosti vodile žučljive rasprave o samo jednoj temi – *papinoj nepogrešivosti*, koja je imala svoje gorljive pristaše i isto takve protivnike. Do usijanja je došlo nakon što je isusovačka rimska revija *La Civiltà Cattolica* u veljači 1869. donijela jedan dopis iz Francuske u kojem se tvrdilo kako se francuski katolici žarko nadaju da će budući koncil prihvatiti ne samo nauk koji je izložen u Syllabusu nego i da će saborski oci *per acclamationem* prihvatiti dogmu o papinskoj nepogrešivosti. U Francuskoj je te teze propagirao glavni urednik dnevnih novina *Univers*, dinamični Louis Veuillot, kao i njegovi najvjerniji sljedbenici.^[23]

Međutim, nisu svi dijelili takvo mišljenje, ni u Francuskoj, a posebno u Njemačkoj. U Francuskoj se osobito isticao Charles Maret, dekan teološkog fakulteta na Sorboni, biskup i uvaženi dogmatičar toga vremena. Distancirajući se od pojedinih teoloških mišljenja, koja su vrhovnu vlast u Crkvi pripisivali samo episkopatu, Maret je napisao djelo *Le Pape et les évêques* (1869.) u kojemu tvrdi da se crkveni autoritet sastoji iz dva bitna elementa: *jedan glavni* (papa), *drugi podređen prvom* (episkopat). Nepogrešivost se nalazi u papi ujedinenom s biskupima, a ne odijeljenom od njih. Maret je želio upoznati javno mnijenje sa svim dokazima koji se protive papinoj nepogrešivosti. No dogodilo se upravo suprotno: njegovo je djelo, kao i druge njegove intervencije koje su se protivile nepogrešivosti, išlo zapravo u prilog definicije o nepogrešivosti. Uz Mareta se svrstao i orleanski biskup Félix-Antoine-Philibert Dupanloup, koji je kao odgovor na članak iz *La Civiltà Cattolica* (iz veljače 1869.) objavio jedan nepotpisani članak u kojem je smatrao i branio mišljenje kako ne bi bilo razborito ni korisno donositi definiciju o nepogrešivosti. No samo nekoliko dana prije otvorenja sabora Dupanloup više nije bio tajnovit: objavio je knjižicu *Observationes sur la controverse soulevée relativement à la définition de l'infailibilité au futur concile*, u kojoj je sažeo sve dokaze protivnika o nepogrešivosti: nepogrešivost, smatra Dupanloup, nije potrebna, budući da je 18 stoljeća bila dovoljna vjera u nepogrešivost Crkve; u Tridentu je definicija ispuštena kako ne bi izazvala teške nesuglasice u episkopatu; predloženoj dogmi protive se teški povijesni i teološki razlozi; dogma o nepogrešivosti otežala bi odnose s odijeljenim Crkvama i s državama. No, kao i u Maretovu slučaju, ni ovaj spis nije postigao željeni učinak; čak je umanjio značaj intervencija orleanskog biskupa na koncilu.

U njemačkoj je najkritičniji protivnik dogme o papinskoj nepogrešivosti bio profesor na sveučilištu u Münchenu i crkveni povjesničar Joseph Ignaz von Döllinger († 1890.). Budući da je već izvjesno vrijeme stajao na proturimskim pozicijama, on je, samo nekoliko tjedana iza objave članka u isusovačkoj reviji, objavio u augsburškom listu *Allgemeine Zeitung*, pod pseudonimom *Janus*, pet članaka protiv papina infalibiliteta, osobito u njegovim maksimalističkim oblicima, a neke je članke protiv ultramontanista (poglavito ekstremističkih teza koje je zastupao Veillot) i papinstva objavio i u bečkim liberalnim novinama *Neue freie Presse*. Sve te svoje objave (münchenske i bečke) spojio je u srpnju 1869. u knjigu pod naslovom *Der Papst und das Konzil* (Papa i Koncil).^[24]

3. 1. *Strossmayerova priprema za sabor*

U nemirnom vremenu Francuske revolucije i napoleonskih previranja francuski su „ultramontanisti“^[25] slavili papinstvo kao jedino utočište reda, mira i morala, a jedino katolički kler predvođen nepogrešivim papom može spasiti duhovnu slobodu čovjeka pred bezobzirnom tiranijom političke vlasti. Ono što je suverenitet za svjetovne vladare, to je nepogrešivost ili *infallibilitet* za pape.

Jedna druga struja, koju su predvodili i nepokolebljivo zastupali u to vrijeme poznati njemački teolozi, primjerice Johann A. Möhler († 1838.), trvdila je suprotno, tj. da je papa središte i glava episkopata u Katoličkoj crkvi, ali je i on biskup. Primat i pripadnost kolegiju biskupa, prema ovoj struji, stoje u određenom međusobnom odnosu.

Tako su u to vrijeme stajale jedna nasuprot drugoj dvije oprečne struje i krajnosti: jedna, koja je njegovala kult papinstva proširujući primat i nepogrešivost pape na sva područja djelovanja Katoličke crkve, i druga, koje je to mišljenje osporavala dokazujući da takve nepogrešivosti u Crkvi nikad nije bilo, naprotiv, može se dokazati da su pape često bili u zabludi i upadali u krivovjerja. Na čelu potonje skupine nalazio se njemački teolog i povjesničar Ignaz von Döllinger^[26].

Biskup Strossmayer u vremenu prije sabora nije bio direktno uključen u njegovu pripremu, što zbog političkih prilika u monarhiji u to doba, što zbog toga što je bio relativno nepoznat u katoličkom svijetu. U tom smislu ga se nije ni moglo svrstati u neku od tih struja. Ipak, ne može se reći da nije pratio zbivanja u Crkvi prije samoga sabora ili da se nije kvalitetno pripremio za održavanje istoga. Činjenica da je došao u Rim 8. studenoga 1869., dakle mjesec dana prije otvorenja sabora, svjedoči u prilog tome da je saboru pridavao veliku važnost. U Rimu je odsjeo u današnjem Zavodu Sv. Jeronima, gdje ga je o pripremanju za sabor podrobnije izvijestio Nikola Vorščak, đakovački svećenik i kanonik u toj kući. Naime, Vorščak je bio pouzdani Strossmayerov prijatelj, a već je bio i imenovan ceremonijarom na koncilu, tako da je zasigurno, boraveći u Rimu, posjedovao dovoljno informacija o saboru koji je trebao započeti, a koje su Strossmayeru bile sigurno vrlo korisne. Već se u pismu svojim svećenicima – da se mole za sretan ishod sabora, kao i za kvalitetan odnos pape i biskupa – može indirektno iščitati utjecaj francuskih biskupa i katoličkih liberala na biskupa Strossmayera. Ne treba zaboraviti da je Strossmayer jedno vrijeme boravio u Francuskoj kao izgnanik, a već je prije imao korespondenciju s istaknutim francuskim liberalnim biskupima kao što su orleanski biskup Dupanloup te pariški nadbiskup Georges Darboy, koji je pripadao trećini francuskih biskupa koji su bili protivni proglašenju papine nezabludivosti.

Osim ove dvojice biskupa, među biskupima manjinske struje, koji su bili dobro intelektualno- teološki potkovani, vrijedno je spomenuti još neke istaknutije prelate, koji su dali svoj doprinos burnim diskusijama na saboru, a to su: kardinal i bečki nadbiskup Rauscher, zatim njemački biskupi Ketteler i Hefele, potom američki biskup Kenrick, te kardinal i nadbiskup praški Schwarzenberger i manji dio talijanskih biskupa iz Pijemonta, koji su bili u jozefinističkom duhu. Na kraju se i biskup Strossmayer priklonio ovoj manjinskoj struji katoličkih liberala, te je vrlo brzo postao poznat i važan član manjinske struje. Njemačka manjinska struja će se na saboru bazirati i argumentirati svoje stavove pomoću dobrog poznavanja teologije. Ovdje se ponajprije misli na Rauschera, Kettelera i Hefela. Francuski biskup Dopanloup će se, kako je on smatrao, boriti protiv rimskog apsolutizma.

Biskup Strossmayer, kojega povjesničar Aubert naziva „*l' agitatore del gruppo*“, će se vrlo jasno suprotstaviti centralističkim tendencijama Rima, koje su po njemu glavna prepreka ekumenskim procesima u odnosu katolika prema drugim kršćanima, a Strossmayeru je itekako bilo stalo do ekumenizma i pomirenja s pravoslavicima, kako će se to vidjeti i u njegovim govorima sa saboru. Ovakav Strossmayerov stav prema pravoslavicima će, naravno, s obzirom na ono vrijeme, izazvati nemalo protivljenje i skandaliziranje većinske struje na saboru. Kako bi se ova sva mišljenja i stajališta unutar manjinske skupine ujedinila, osnovan je Međunarodni Komitet, pod predsjedanjem kardinala Rauschera, a u radu ga je zdušno pomagao i biskup Dopanloup, koji je zbog svog izuzetnog značaja postao vrlo brzo službeni zastupnik manjine u saborskim diskusijama.^[27]

U ovim podjelama sabora dobro je istaknuti i ulogu pape Pia IX. Već prije sabora papa se stavio na stranu onih koji će biti većinska struja za vrijeme sabora. Pri tome papa nije pridonosio smirivanju tenzija između ova dva bloka, ultramonista i katoličkih liberala. Kako je sabor odmicao i trebala se izglasati dogma o papinoj nezabludivosti, papa je postajao sve nepopustljiviji prema saborskim ocima koji nisu dijelili njegovo i mišljenje većinske struje na saboru. Analizirajući ulogu Strossmayera u opisanim podjelama prije i na početku sabora, jasno je kako je Strossmayer imao dužno poštovanje prema papi prije sabora, ali njegova narav, osobnost i savjest nisu mu dopuštali šutjeti tamo gdje je mislio da treba govoriti. Stoga je jasno zašto je odnos između Strossmayera i pape Pia IX. zaoštren upravo na saboru. Osim toga, treba reći da je Strossmayer, upravo zbog ovakve beskompromisnosti, već od početka stekao veliko povjerenje u manjinskoj struji, iako je bio relativno nepoznat mnogim sabornicima. Zasiurno je to bilo i zbog njegovih retoričkih ali i intelektualno-teoloških sposobnosti. Biskup Strossmayer dolazio je, za razliku od mnogih sabornika manjinske skupine, iz vrlo nepoznate biskupije u katoličkom svijetu, iz Đakova. Zaista je bilo čudno

kako je bilo moguće da jedan biskup iz takve biskupije, postane jedan od vrlo važnih ljudi na toj svjetskoj crkvenoj skupštini, a prema nekim i čelni čovjek manjinske skupine. Lord Acton, poznati engleski katolički povjesničar, kaže da je za njega saborska manjina nezamisliva bez biskupa Strossmayera. Od hrvatskih biskupa uz Strossmayera su stajali porečko-pulski biskup Juraj Dobrila, grčko-katolički biskup Đuro Smičiklas i tršćanski biskup Bartol Legat. Uz većinu su bili krčki biskup Ivan Josip Vitezić kao i svi dalmatinski biskupi, osim kotorskoga, Djordja Marčića, koji se priklanjao malo jednima, malo drugima.^[28]

4. Početak sabora i grupiranja

Prema odredbama bule o sazivu, svečano otvorenje bilo je 8. prosinca 1869. Kao saborska dvorana poslužila je desna lađa bazilike sv. Petra. Nakon svete mise i uvodnog govora na latinskom jeziku, svi su saborski oci išli pred papu izraziti mu poklon i poštovanje, nakon čega je papa skupštini udijelio apostolski blagoslov. Tajnik sabora Joseph Fessler, biskup iz St. Pöltena, pročitao je odluku, kojom se sabor otvara i o kojoj se glasovalo na tajnoj sjednici. Zatim je ga papa proglasio otvorenim. Za svečanog prolaska zvonila su sva zvona u Rimu, a topovi na Anđeoskoj tvrđavi pucali su u počast. Koncil je otvoren na vrlo svečan način. Veliko mnoštvo svijeta ispunilo je atrij, unutrašnji dio i srednju lađu vatikanske bazilike. Od oko 1050 katoličkih biskupa s pravom sudjelovanja, na saboru ih je bilo prisutno 774, tj. tri četvrtine. Na pojedinim sjednicama njihov je broj varirao od 600 do 700, a na otvorenoj sjednici bila su prisutna 642 biskupa.

S dolaskom na sabor, odmah su započela i grupiranja među saborskim ocima, koja su bila uočljiva i prije nego su došli u Rim. *Većina*, tj. oni koji su zastupali papinsku nepogrešivost, je nastojala bezuvjetno doći do njezine definicije; osim teoloških motiva, na tu ih je poticao i strah da bi liberalne struje mogle dovesti u opasnost ne samo papin autoritet, nego i autoritet same Crkve. Toj je skupini, osim Manninga i Senestreyja, pripadao i redemptorist Victor Auguste Dechamps (nadbiskup Mechelna), jedan od glavnih vođa te skupine. U toj većinskoj skupini nalazila se je i većina mađarskih biskupa, a također i austrijskih, kao što su Vinzenz Gasser (Bressanone), Joseph Fessler (St. Pölten) i Franz Joseph Rudigier (Linz).

Snažna *manjina* protivila se dogmatskoj definiciji o nepogrešivosti ili je, u najmanju ruku, nije smatrala oportunom, djelom i zbog toga što se bojala da bi ona umanjila prava mjesnih biskupa. Kao vođe manjine za vrijeme sabora isticali su se kardinali Friedrich J. C. Schwarzenberg (Prag) i Joseph Othmar von Rauscher (Beč). Druge važne osobe iz ove

skupine bili su Paul Melchers (nadbiskup u Kölnu) i rotenburški biskup Hefe. Najborbeniji član ove skupine bio je biskup Strossmayer.

Između ta dva bloka nalazila se tzv. *srednja skupina* koja je, imajući u vidu uspjeh sabora, bila zapravo pravi pobjednik. Njezin najvažniji predstavnik bio je biskup iz Birminghama, benediktinac William Ullathorne, koji je na odlučujući način pridonio formulaciji dogme o papinoj nepogrešivosti. Zalagao se da se jasno odrede „granice“ naučavanja „ex cathedra“.

5. Saborski dokumenti: *Dei Filius* i *Pastor Aeternus*

Prvi dokument koji je sabor, 24. travnja 1870., svečano i jednoglasno odobrio bila je dogmatska konstitucija *Dei Filius* u kojoj je izložen katolički nauk o Bogu, o objavi i vjeri (prikaz koji je gotovo jedno stoljeće bio temelj udžbenika fundamentalne teologije) te su kao zabluda osuđeni ateizam, panteizam, moderni racionalizam materijalizam itd. Međutim, najveći dio vremena i pažnje posvećen je pitanju papine nepogrešivosti, oko čega su se na saboru uskovitlala pitanja već od samog početka. Naime, već u prosincu 1869. godine saborska je većina napravila listu koja je do siječnja 1870. sadržavala oko 450 imena koji su zahtijevali da sabor raspravlja o pitanju papine nepogrešivosti. Odmah zatim uslijedio je i protuzahjev na kojem su bila samo 136 potpisa. Papa se složio sa zahtjevom većine te zatražio da se pripremi poseban nacrt o papi (27. travnja 1870). Rasprava o primatskoj jurisdikciji pape i njegovoj nepogrešivosti otvorena je 13. svibnja 1870. Fronte su se odmah otvorile. Vidjevši da se ne pojavljuje nikakav novi dokaz, tajnik sabora biskup Fessler je predložio da se rasprava, koja se oteglala u dobar dio ljeta, zaključi. Na preliminarnom glasovanju 13. srpnja jedna četvrtina biskupa još je odbacivala nacrt teksta. No 16. srpnja, dva dana prije završnog glasovanja dvojica prelata, Senestrey i Manning, posluživši se vješto papinim strahom od galikanizma, uspjeli su pooštriti formulu o papinskoj nepogrešivosti, s umetkom „ex sese“. S tim umetkom formula je glasila: „(...) ideoque eiusmodi Romani pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu ecclesiae irreformabiles esse“, odnosno da se definicije pape ne mogu mijenjati, da imaju autoritet od sebe, a ne na temelju odobrenja Crkve. Bilo je to veliko i konačno razočarenje za biskupe manjine. Strah od galikanizma imao je, dakle, odlučujući utjecaj na sabor.^[29]

Na završnom glasovanju, 18. srpnja, bilo je odsutno 88 sabornika: 20 Francuza, 15 Mađara, 9 Nijemaca, 7 Austrijanaca, koji su prethodno dobili od pape dopuštenje da mogu otići. Za vrijeme sjednice bilo je strašno nevrijeme, tako da su jedni to tumačili na način da se

ni nebo s time ne slaže, a drugi kao božansko odobravanje (Mojsije na brdu Sinaju). Od prisutnih, 533 su glasovali „za“ a 2 „protiv“. Time je konstitucija *Pastor Aeternus* bila prihvaćena. Prema njoj, papa vrši potpunu redovnu i neposrednu biskupsku vlast nad Crkvom i pojedinim biskupijama (poglavlje 2). Time se ne uklanja redovna, neposredno od Duha Svetoga, ustanovljena mjesna biskupska jurisdikcije koji svaki pojedini biskup ima u svojoj biskupiji. Ona je uklopljena u cjelinu univerzalne Crkve i njoj je podvrgnuta, pa je zbog toga je svaki pojedini biskup dužan poslušnost Papi (poglavlje 3). Nadalje, Konstitucija veli da ako Papa kao službena osoba donosi za cijelu Crkvu neku konačnu odluku o vjeri i moralu, onda je ta odluka po sebi nepogrešiva i nepromjenjiva i za to nije potrebna suglasnost Crkve (poglavlje 3). Kako su Pijemonćani zauzeli Rim, Sabor se nije mogao nastaviti s radom, a zbog toga nije do kraja definiran odnos papa-biskupi.

Kad se papa pripremao pročitati njezinu potvrdu, nastao je takav mrak da je bilo potrebno upaliti svijećnjak. Gotovo nečujnim glasom izgovorio je riječi: „*S pristankom svetog sabora odobravamo sve što je bilo pročitano i snagom apostolske vlasti to potvrđujemo*“. Svečana sjednica 18. srpnja 1870. značila je praktično i kraj rada Prvog vatikanskog sabora. Poslije izbijanja francusko-njemačkog rata, Talijani su 20. rujna 1870. zauzeli u Rim, zbog čega je Pio IX. bulom *Postquam Dei munere* odgodio sabor *sine die*, odnosno za prikladnije i mirnije vrijeme^[30].

Tijekom dvije slijedeće godine, odluke od 18. srpnja 1870. prihvatili su i oni biskupi koji su otputovali prije završnog glasovanja. Premda su ti biskupi – među njima Hefele, Strossmayer, Ketteler iz Meinza i drugi – oklijevali više mjeseci, ipak nijedan od njih, iako su u osnovi mislili drukčije, nije uskratio svoj pristanak novoj dogmi o papinoj nepogrešivosti. Što se tiče samoga Strossmayera, on u Glasniku svoje biskupije objavljuje saborsku konstituciju „O Crkvi Kristovoj“ i tako prihvaća zaključke Prvog vatikanskog sabora, a time i dogmu o papinoj nepogrešivosti.^[31]

5. Stav biskupa Strossmayera

Već prije saborskih diskusija, Strossmayera su itekako cijenili te se vrlo brzo nametnuo u jednog od neizostavnih članova manjinske struje, a poslije prvog govora na saboru još se više nametnuo kao jedan od vođa opozicije većinskoj struji. Tako mu se nakon prvog njegovog interventa na saboru približio i bečki kardinal Rauscher, s kojim nije bio suglasan, pogotovo ne u političkim pitanjima s obzirom na događanja u Monarhiji. Strossmayer je na

Saboru je govorio pet puta; zadnji put: 2. lipnja. 1870., prije glasovanja za proglašenje dogme. U svojim je govorima mnogo predlagao, primjerice, da se sabori održavaju svake godine, da se rješenja izdaju u ime sabora, da se zaključci donose jednodušno, a ne većinom. Upozoravao je i na dotadašnju pogrešnu praksu u odnosima prema protestantima i istočnjacima (pravoslavnima) te pokušao dokazivati da nisu oni sami za sve krivi. Protiv donošenja dogme o papinoj nepogrešivosti, iako je u nju praktično vjerovao, Strossmayer je bio iz razloga što je smatrao da će to odijeljene kršćane još više udaljiti i time praktično pokopati njegov najveći životni ideal i želju – ujedinjenje svih kršćana. Kako je bio potpuno prožet idejom ekumenizma, predvidio je u tome mnoge stavove koje je zauzeo Drugi vatikanski sabor. Za njega bi se moglo reći da je dobro predviđao nužni razvitak u Crkvi, da je živio stoljeće unaprijed. Posebno je bitno istaknuti da se Strossmayer približio s Lord Actonom te preko njega i s Döllingerom, vrlo bitnim ljudima iz sjene za manjinsku struju. Isto tako formiranje Međunarodnog Komiteta, u okviru saborske manjine, pokazuje što su o Strossmayeru mislili saborski oci manjine. Naime, ovaj Komitet je bio formiran od 12 najistaknutijih biskupa manjine, a u njemu je bio i Strossmayer. Povjesničari smatraju kako su mozak tog Komiteta bili Darboy i Rauscher, a udarna snaga Dupanloup i Strossmayer. S vremenom su oci manjinske struje sve više uviđali Strossmayerove sposobnosti te je tako s vremenom Strossmayer dobio još istaknutiju ulogu u opoziciji. Često je vodio pripravu za nastupe opozicije u saborskim diskusijama. Međunarodni komitet imao je zadaću određivati, unutar manjinske struje, redosljed govornika koji su nastupali u diskusijama. Princip određivanja govornika bio je da prvo nastupaju dobri govornici, potom slabiji, a na kraju bi nastupali najbolji. Da je Strossmayer bio izvrstan govornik svjedoči i to da su on i praški kardinal Schwarzenberg bili često među zadnjim govornicima.^[32]

Spominje se i to da su neki od otaca opozicije uzimali Strossmayerove ideje ili im je Strossmayer redigirao govore. Tako Lord Acton u svojim pismima Döllingeru ističe Strossmayerove zasluge u pripremi saborskih diskusija te spominje kako je Strossmayer pomogao i nadbiskupu Darboyu u sređivanju njegovog govora. Ne čudi onda da povjesničar Schatz piše da se Strossmayer po svojim saborskim nastupima usjekao u sjećanje svima, te da ako bi netko trebao znati ime barem jednog saborskog oca onda bi to u prvom redu bilo Strossmayerovo ime. Shatzov stariji redovnički kolega Granderath ističe u istom pravcu kako je Strossmayer svojim nastupima na saboru privlačio izuzetnu pozornost na sebe vrsnim poznavanjem latinskog jezika, a uz to je imao i izuzetne retoričke sposobnosti. Uz sve to, ističe Granderath, iskazivao je veliku hrabrost i slobodu da izrekne ono što misli. Uz mnoge pozitivne ocjene o Strossmayeru, treba istaknuti da Lord Acton, unatoč jasnom

simpatiziranju Strossmayera, ističe i neke njegove negativne osobine. Tako on napominje kao Strossmayerovu manu nedostatak dubljeg poznavanja teologije, njegovu nervozu u pojedinim trenucima, preveliku žurbu, pretjeranu iskrenost ili možda bolje rečeno – nedostatak diplomatskog duha.^[33]

Može se reći da Strossmayeru nije bilo strano biti u opoziciji. Poznato je da je on bio vrlo aktivan u političkim previranjima unutar Monarhije, te se, kroz djelovanje u Narodnoj stranci, nastojao izboriti za veća prava Hrvata unutar Monarhije. Dakako da je u tim pokušajima bio u manjinskoj struji u odnosu na Bečki Dvor i Mađare. Upravo takve prilike u Monarhiji, te odnos Austrije i Mađara prema Hrvatima pridonijeli su tome da je Strossmayer itekako dobro znao što znači biti u manjini. U tom svjetlu i iskustvo opozicijske uloge u saborskim zasjedanjima nije mu bilo nikakvo novo iskustvo.

Oci saborske manjine nisu se okupljali samo u okviru zasjedanja Međunarodnog Komiteta, nego su se nalazili i po kućama svojih prijatelja u kojima su se sastajali i s diplomatskim predstavnicima u Rimu. Spominje se kako je Strossmayer i u tim prilikama izazvao simpatije i divljenje ostalih sustolnika.

Da je i saborska većina imala veliki respekt prema biskupu Strossmayeru najbolje svjedoči rasprava o konstituciji *Dei Filius*. Naime, u svom četvrtom govoru 22. ožujka 1870. godine izazvao je pravu ljutnju većinske struje u saboru govoreći da je ton s kojim se priča o protestantima i krivnja koja im se nameće pretjerana te da nema ekumensku notu. Ne može se samo njima, kaže Strossmayer, imputirati krivnja za sve pogreške modernizma. Iako je ovaj govor izazvao pravi skandal na saboru, treba reći da je završni tekst konstitucije *Dei Filius* uzeo u obzir Strossmayerove opaske i prijedloge te da su mnogi izrazito napadački izrazi na protestante umjerenije izraženi, zahvaljujući najvjerojatnije upravo biskupu Strossmayeru. Dok je u trećem saborskom govoru branio svećenike i smatrao vrijednim njihovo djelovanje, u četvrtom govoru je također istaknuo i božanska prava biskupa, bez želje da bi oskvrnuo papinski ugled ili umanjio njegova prava. Strossmayerova je riječ imala svoju težinu, a to su od početka primijetili crkveni oci većine i zbog toga su stvorili vrlo negativan stav prema njemu, unatoč respektu koji je svojim nastupima zaslužio.

Strossmayerova uloga u saborskoj manjini vidjela se i kod centralne teme koja je posebno podijelila oce, a to je bila tema o papinoj nezabludivosti. Naime, neki radikalni članovi buduće većinske struje na saboru su već od početka počeli agitirati crkvene oce za izglasavanje dogme i to ako je moguće aklamacijom. U tom smjeru već su u prosincu počeli skupljati potpise otaca za izglasavanje dogme i skupili su oko 480 potpisa, što je predstavljalo većinu na saboru. Međutim, Strossmayer se s Lord Actonom nije pomirio s tom inicijativom,

nego je formulirao kontrapostulat sa stotinjak pobornika koji su bili protivni izglasavanju dogme o papinoj nezabludivosti. Kontrapostulat je predložen Lordu Actonu i Međunarodnom Komitetu, ali je kardinal Rauscher odlučio da se kontrapostulat mora malo promijeniti.^[34]

Svoj peti saborski govor održao je Strossmayer 2. lipnja 1870. na 63. generalnoj sjednici u okviru diskusije „De ecclesia Christi.“ Tu je bilo riječi direktno o papinoj nezabludivosti. Prvo je u uvodu ponovno podcrtao božansko podrijetlo biskupskih prava. Iznosi tezu po kojoj glava ima svoje značenje samo u odnosu na episkopat. Episkopat je u cijelom svijetu jedan i nedjeljiv. Tako su obadva prava, papinska i biskupska, nedjeljivo povezana. Isus je svojim apostolima dao nalog: „idite po svem svijetu... ja sam s vama do svršetka svijeta“ (Mt 28,19-20). Tako s papom kao glavom povezani biskupi imaju svoju službu naučavanja i suđenja. Iz te perspektive, on ne može potpisati osobnu i apsolutnu papinu nezabludivost. Taj njegov posljednji govor ujedno je izazvao oštro negodovanje pristaša dogme, a neprijatelji Crkve su ga temeljito krivotvorili želeći time Strossmayera prikazati načelnim protivnikom čak i same institucije papinstva. On se, međutim, otvoreno ogradio od svih insinucija i podmetanja. Zato je interesantno njegovo pismo što ga je 3. travnja 1900. pisao slovenskom svećeniku Zižkaru koji ga je o tome pitao. U odgovoru biskup među ostalim piše: „*Ljubio sam iskreno sv. oca Pija IX. i poštivao sam ga kao vidljiva glavaru Crkve Božje, kao namjesnika Kristova, kao nepogrešivoga nadpastira Crkve (...) Nikada nisam govorio ni protiv njemu ni protiv rimskoj Crkvi*“ Nazivali su ga „*biskup iz male Hrvatske.*“^[35]

Od svih poznatih europskih suvremenika s kojima se Strossmayer susretao na saboru, vjerojatno je najinteresantniji onaj kakav je imao s papom Pijom IX. Ovaj suodnos između njih dvojice prije sabora bio je harmoničan i bez naznaka napetosti. Međutim, za vrijeme sabora angažiranje Strossmayera na saboru i autoritet koji je izgradio pogotovo u opoziciji iritirali su papu te je on Strossmayera počeo gledati kao protivnika sabora i unutarcrkvenog neprijatelja. Spominje se kako je jednom prilikom papa nazvao Strossmayera običnim sektaškim vođom (*caposetta*). Kako je sabor odmicao tako je papa bio sve nervozniji jer nije vjerovao da će diskusije o papinoj nezabludivosti biti tako mučne, a onda se nije libio ni izražavati takve sudove za neke oće manjinske skupine.

Iako je Strossmayer bio iz male biskupije, prilično udaljen od velikih biskupijskih centara, ipak je ostao zapamćen po svojem sudjelovanju na saboru, ne kao sporedna figura nego kao jedan od protagonista sabora. Tomu u prilog svjedoče i njegovih pet govora koje je izgovorio za vrijeme sabora. No, njegovo sudjelovanje na Prvom vatikanskom saboru nije bilo samo u protivljenju novoj dogmi, nego prije svega u njegovim prijedlozima o reformi i posuvremenjenju Crkve. On je, naime, jedini od biskupa predlagao kolegijalno upravljanje

Crkvom, s papom na čelu, predlagao internacionalizaciju Kardinalskog zbora, izvornu ulogu biskupa, novi odgoj svećeničkih kandidata. U svojim je bilješkama spremao prijedloge o mjestu i ulozi laika u Crkvi te želio ekumenski otvorenu Katoličku crkvu, kako prema drugim kršćanskim zajednicama, tako i prema društvu. Nadao se uspostavi crkvenog jedinstva pravoslavaca s Rimom, a ta ideja pomirenja bila je bitna komponenta njegove sveslavenske, napose južnoslavenske koncepcije. ^[36]

III. STROSSMAYER DANAS

1. Različita stajališta

Neovisno o njegovim zaslugama, Strossmayera su ljudi u neposrednom kontaktu doživljavali svatko na svoj način. Taj dojam oblikovala je Strossmayerova izazovnost u idejama i njegov pomalo revolucionarni duh. Pored njega ljudi su teško mogli ostati ravnodušni. Belgijski publicisti profesor De Laveleye, na vrlo dojmljiv način opisuje svoj susret s biskupom Strossmayerom. Doživio ga je kao nekog srednjovjekovnog sveca s asketskim, produhovljenim licem. Njegove oči, spominje on, bile su svijetle, a pogled prodoran i oduševljen. Nadalje, ističe da je Strossmayer govorio ono što misli, bez prešućivanja ili diplomatske uvijenosti, bio je zanosan u svom izlaganju kao neko dijete, a opet razumljiv kao genij. Iako je od smrti biskupa Strossmayera prošlo sto petnaest godina, njegov lik i djelo živi još i danas, a najbolji dokaz za to je ekumenizam na Drugom vatikanskom saboru koji je „oživio“ Strossmayerove ideje s Prvog vatikanskog sabora. Istaknuti povjesničar i akademik Ferdo Šišić objavio je nekoliko edicija Strossmayerove korespondencije s Franjom Račkim i najbližim suradnicima^[37] iz koje se razabire vrlo jasna slika Strossmayera kao zanamenite i važne ličnosti, čovjeka iznimne vrijednosti, iznimnog svećenika te časnog prelata Katoličke crkve. Uz sve to, vidljivo je i njegovo snažno rodoljublje, čovjekoljublje i domoljublje. Za svojeg je života bio istaknuti član uglednih ustanova, primjerice, Sveučilišta u Pešti ili pak onih manje poznatih kao što je primjerice Bratovština hrvatskih ljudi u Kastvu^[38]. Priznanja za njegovo djelo stizala su i na druge načine, pa se tako Sveučilište u Osijeku zove po biskupu Strossmayeru. Doista, „Josip Juraj Strossmayer jedinstvena je pojava u hrvatskoj politici i kulturi XIX. stoljeća. Visoki crkveni dostojanstvenik, a ujedno ideolog i neformalni vođa jedne od najutjecajnijih naših političkih stranaka toga doba, govornik svjetskog glasa i pisac oštromnih propovijedi, poslanica

vjernicima i pisama istaknutim suvremenima i u domovini i u Europi, a uza sve to najveći dobrotvor u cjelokupnoj hrvatskoj povijesti do danas koji je ne samo pomogao i uzdigao mnoge znamenite naše pojedince nego bitno unaprijedio novovjekovne povijesti^[39]. Iz mnogo toga što je rečeno stječe se nepotpuna, čak i kriva slika o njemu, primjerice, da je bio isključivo svjetski čovjek, „hedonist punih džepova, darežljiv na sve strane, gotovo do rasipnosti“^[40], „proturimski“ i „protupapinski“^[41], čak i „heretik“^[42].

2. Središnja osoba

Biskup Strossmayer odmah je na početku svoje biskupske službe u svom biskupskom geslu „Sve za vjeru i za Domovinu“ zacrtao svoj životni program i dao do znanja da će u ta dva područja uložiti sve svoje talente. Tako je i bilo, ali je svjetovna javnost, koja je bila glasnjiva od crkvene, više naglašavala drugi dio gesla – „i za Domovinu“, pa je poznavanje Strossmayerova života i djela ostalo parcijalno, jednostrano, čak i krivo. Ako se o njemu i pisalo kao biskupu, tada se napose isticalo: Strossmayer je bio protiv nepogrešivosti Pape. Bio je protiv Pape?!“^[43]

Međutim, njegov nasljednik na stolici đakovačko-srijemskih biskupa, danas đakovačko-osječki nadbiskup u miru mons. Marin Srakić, na misi u povodu stote obljetnice smrti Josipa Jurja Strossmayera, je kazao: „*Biskupa Strossmayera ne treba braniti jer njemu ne trebaju naše obrane. Njega brane i veličaju njegova djela koja narodu stoje otvorena kao knjiga koju treba čitati. Biskup Josip Juraj Strossmayer bio je velik sin svoga naroda. Krivo pisanje o Strossmayerovu liku ide u prilog protivnicima Hrvatskog naroda i Crkve u Hrvata. Pretjerano uzdizanje i glorificiranje bez granica isto su tako neprimjereni i štetni kao i odbijanje zbog danas neprihvatljivih ideja i nijekanja biskupovih zasluga za hrvatski narod.*“ Kad to kaže jedan biskup, i to čak jedan od samih nasljednika na istome biskupskom tronu, onda možemo samo zamisliti koliko ima zaista oprečnih mišljenja o Strossmayerovu životu i djelu, koliko ima hvalospjeva, ali i kuđenja, dakako malo s pravom, a najviše s nepravom.^[44]

Unatoč činjenici da je „sve svoje velik duševne sposobnosti i crkvenu imovinu upotrijebio za dobro Crkve i na korist domovine“^[45], Strossmayerovo se ime, zbog krive interpretacije riječi „jugoslovensko“, nije uopće spominjalo za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. A i ako bi se upotrebljavalo, to je bilo vrlo minimalno. Za vrijeme velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku, Akademija je preimenovana u HAZU, a neki su se čak izjašnjavali o potpunom uklanjanju biskupova imena iz imena Sveučilišta u Osijeku.

Biskup je veoma dobro pratio događanja u susjedstvu, a njegova ideja ujedinjenja južnih Slavena polako se rušila, pa je više postajala jugoslavenska^[46] nego južnoslavenska. Strossmayer nije imao nikakvih iluzija u pogledu na politiku ni vladajuću strukturu samostalne Srbije. Već u privatnim pismima Račkome se vidi najgore mišljenje o beogradskim upraviteljima. Ipak, javno, očekuje najbolje od službene Srbije^[47]. Panslavistička i južnoslavenska nacionalna politika uklopila se u staru želju Svete Stolice za postizanjem zbližavanja s istokom, a to se napose vidjelo nakon gubitka Apeninskog poluotoka. Strossmayer je želio staroslavensku Službu Božju i glagoljaštvo kao nacionalno Blago Hrvata.

Strossmayer je svojom doktorskom disertacijom govorio o ujedinjavanju kršćana i postavlja temelje ekumenskom dijalogu. No, u svojoj Hrvatskoj nije nailazio na plodno tlo za svoju ideju ujedinjenja. Osim što je poticao poljoprivredu u Slavoniji, Strossmayer je u istoj toj hrvatskoj pokrajini poticao modernizaciju cesta, gradnju željezničkih pruga, regulaciju i plovnost Drave prema Mađarskoj^[48]. Doveo je časne sestre u Osijek koje su radile u dječjim vrtićima, školama i bolnicama. Financirao je školovanje Franjevaca u Bosni, osnivao sjemeništa i škole koje su imale zadatak oformiti mlade žene za samostalni život. Brinuo se i za funkcioniranje Hrvatskog zavoda svetog Jeronima u Rimu. Ne samo od prvog dana svoje biskupske službe, nego već kao student za vrijeme svog školovanja i odrastanja, biskup Strossmayer bio je čovjek velikih vizija i planova, a kad je postao biskupom, odmah je te ideje počeo provoditi u život i tako obnavljati i mijenjati povjerenu mu biskupiju, svoju domovinu Hrvatsku, pa i slavenski svijet. Kad je početkom 1860-ih godina postao veliki župan virovitički, on je već duboko ušao u politički i kulturni život ne samo Slavonije i Hrvatske nego je prisutan i među Slavenima, upoznaje Europu, a prisutan je i u Rimu, središtu katolicizma. On je već ugledna crkvena osoba. Već tada nastupa kao poznata i priznata osoba, kako u Hrvatskoj tako i u slavenskom svijetu, u Katoličkoj crkvi, pa i u Europi. Ne možemo ga ograničiti i zatvoriti samo u njegovu službu velikog župana. Moramo ga upoznati mnogo šire, napose njegovo značenje na crkvenom području, da bismo mogli vidjeti stvarnu njegovu veličinu.

Stoga, s punim se pravom i zaključno, može se reći da je Strossmayer „središnja ličnost u javnom, kulturnom i političkom životu Hrvatske tokom druge polovice XIX. stoljeća.“ Rezultati njegova rada još i danas su aktualni, posebno u kulturi i obrazovanju. Biskup Josip Juraj Strossmayer je velik sin svoga naroda, a “narod imade pravo na svoje velike ljude samo u toliko u koliko ih poznaje, imade ih pravo svojatati samo onda, ako ih poznaje (i cijeni)”. Njemu su se podizali spomenici i njegovim imenom nazivali trgovi i ulice širom slavenskih gradova, no on je sam sebi podigao spomenik ustanovljujući

znanstvene ustanove, pomažući sirotinji, školjući buduće prosvjetitelje, umjetnike, znanstvenike, svećenike i gradeći crkve. ^[49]

ZAKLJUČAK

Josip Juraj Strossmayer bio je kao biskup (dobar) pastir. Neki su mu prigovarali da zbog putovanja Europom i bavljenja politikom i svjetovnim pitanjima zanemaruje svoju biskupiju. Istina, u prvim godinama nakon svoga imenovanja biskup je mnogo putovao najviše radi zdravlja, ali je biskupiju uvijek povjerio brižnim rukama svojih suradnika, naslovnih biskupa ili kanonika. Sam je biskup Strossmayer sve župe osobno pohodio pet, neke osam, a osječke župe i deset puta. Dobar poznavalac pastoralnog djelovanja biskupa Strossmayera napisao je: „Strossmayer je znamenit ne samo kao kulturni i politički, nego prvenstveno i najviše kao pastoralni radnik.“ Biskup Josip Juraj Strossmayer nije bio samo učitelj svoje biskupije nego i pastir koji je kršćanska načela i tumačio i po njima živio. On je nakon svoje smrti ostavio biskupiju sređenu na duhovnom, pastoralnom i materijalnom planu. Strossmayer – upravitelj crkvenih dobara. Biskup Strossmayer bio je vrstan i brižan upravitelj crkvenih dobara koji je vodio brigu o velikom Vlastelinstvu, od kojeg je živio ne samo on nego i stanovnici Đakovštine. Bio je široke ruke ne samo kao mecena nego i kao dobrotvor.

Strossmayera i ostalih velikana hrvatskog naroda treba se sjećati s poštovanjem. Svojom vrsnom retorikom slavu je stekao i izvan granica Hrvatske. Na Prvom vatikanskom saboru imao je značajnu ulogu u raspravama protiv proglašenja dogme o papinoj nepogrešivosti. Ipak, za razliku od nekih njemačkih teologa, nije se odijelio od krila Crkve nakon proglašenja dogme, nego je izdao konstituciju svojoj biskupiji i tako stao na stranu Crkve i njezina poglavara Pia IX. Svoju ulogu pastira shvaćao je ozbiljno. Ne može ga se nazivati ni „prohrvatom“ niti „projugoslavenom“, jer je doba njegova djelovanja bilo formiranje nacionalnosti i nacija. A potrebno je pogledati kontekst u kojem se nalazila Hrvatska, koja je bila po Austrougarskom monarhijom, te Bosna i Crna Gora, koje su bile pod Osmanskim carstvom. Njegov je program i zalaganje bilo bitno povezano s ujedinjavanjem kako bi se države riješile tuđe uprave i vlasti. Njegov „jugoslovenizam“ nema nikakve veze sa zamisli jugoslavenske kraljevine SHS, a ni kasnije Titove Jugoslavije. Treba značajno gledati i njegovu ulogu na Prvom vatikanskom saboru jer se nije ustručavao jakih teoloških rasprava i nije skrivao svoje mišljenje. Na polju obrazovanja u Hrvatskoj je njegova uloga nezamjenjiva, pogotovo zbog osnivanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, ali i njegove strasti za skupljanjem umjetničkih djela. Stoga, bilo bi nepravедno da lik i djelo đakovačko-srijemskog

biskupa Josipa Jurja Strossmayera padne u zaborav. Strossmayera kao istinskog domoljuba, rodoljuba, čovjekoljuba.

Kronologija Prvog vatikanskog sabora	
<p>Pripremanje</p> <p>Sazivanje</p> <p>Mjesto</p>	<p>Upravna kongregacija, ožujak 1865.</p> <p>Stvaranje 5 komisija 1866. i 1867.</p> <p>Pio IX.: 29. lipnja 1868.</p> <p>Vatikan, desna strana bazilike Sv. Petra</p>
<p>Otvaranje</p> <p>Predsjedavajući</p> <p>Tajnik</p>	<p>8. prosinca 1869.</p> <p>Kardinali Reisach, De Luca, Bizzarri, Bilio, Capalti, Cardinal De Angelis (30. prosinca 1869.) umjesto Reisacha, Pio IX presjeda samo svečane sjednice</p> <p>Joseph Fessler, biskup Sankt-Pöltena (austrijski kanonist)</p>
<p>Sudjelovanje</p>	<p>Pozvano je 1050 članova, 793 dolaze na sabor. Uglavnom ih je 700 prisutno.</p>
<p>1. sveč. sjednica</p> <p>2. sveč. sjednica</p> <p>3. sveč. sjednica</p> <p>4. sveč. sjednica</p>	<p>08.12. 1869.: otvaranje sabora</p> <p>06.01.1870.: ispovijedanje vjere članova sabora</p> <p>24.04.1870.: konstitucija <i>Dei Filius</i>, potvrđena jednoglasno od 667 Otaca</p> <p>18.07.1870.: konstitucija <i>Pastor aeternus</i>, izglasana od 533, a odbijena od 2 člana koji su se također složili</p>
<p>20.09.1870.</p> <p>20.10.1870.</p> <p>Listopad 1923.</p>	<p>Talijanske vojska okupira Rim</p> <p>Pio IX. obustavlja rad sabora</p> <p>Pio XI. sakuplja mišljenja o eventualnoj obnovi Vatikanskog sabora</p>

LITERATURA

ACTON (Lord Acton), 1999.

J. E. E. D. ACTON (Lord Acton), *Povijest slobode*, Hardcover, 1999.

AUBERT, 1990.

R. Aubert, *Il pontificato di Pio IX. (1846. – 1878.)*, Paoline, 1990.,502.

BIHLMAYER – TUECHLE, 1990.

K. Bihlmeyer – H. Tuechle, *Storia della Chiesa, vol. IV: L'epoca moderna*, Morcelliana, Brescia, 1990.

BUTURAC – IVANDIJA, 1973.

J. Buturac – A. Ivandija, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Hrvatsko Književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1973.

DRAGOŠEVIĆ, 1970.

S. Dragošević, „Prvi Vatikanski sabor (uz stogodišnjicu)“, u: *Crkva u svijetu*, 1 (1970.).

DUGALIĆ, 2015.

V. Dugalić, *O 165. godišnjici biskupskog posvećenja Josipa Jurja Strossmayera*, Đakovo, 2015.

FRANZEN, 1970.

A. Franzen, *Pregled povijesti Crkve*, Glas koncila, Zagreb, 1970.

IKIĆ, 2006.

N. Ikić, *J.J. Strossmayer, papa Pio IX. i Prvi vatikanski sabor*, Hrvatska Akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2006.

IKIĆ, 2002.

N. Ikić, *J. J. Strossmayer i crkveno, kulturno i nacionalno jedinstvo*, Vrhbosanska katolička teologija, 2002.

JEDIN, 1997.

H. Jedin, *Crkveni sabori*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.

JELČIĆ, 2005.

D. Jelčić, Predgovor (prir.), „Josip Juraj Strossmayer, *Izabrani književni i politički spisi*“, sv. I, Biblioteka „Stoljeća hrvatske književnosti“, Zagreb, 2005.

KOLARIĆ, 2005.

J. Kolarić, *Ekumenska trilogija: istočni kršćani, pravoslavni, protestanti*, Prometej, Zagreb, 2005.

KOŠĆAK, 1990.

V. Koščak, *Josip Juraj Strossmayer, političar i mecena.*, Revija, Izdavački centar Otvorenog sveučilišta, 1990.

KRIŠTO, 1994.

J. Krišto, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850. – 1918.*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994.

KRŠNJAVI, 1986.

I. Kršnjavi, *Zapisci iza kulisa hrvatske politike*, Knjiga prva, prir. I. Krtalić, Mladost, Zagreb, 1986.

NUJIĆ, 2011.

P. Nujić, *Essehist: časopisa studenata povijesti drugih društveno humanističkih znanosti* „Josip Juraj Strossmayer – rođeni Osječanin“, 2., 2011.

OBERŠKI, 1929.

J. Oberški, *Strossmayerovi govori na Vatikanskom koncilu*, Tiskara Narodne prosvjete, Zagreb, 1929.

ORL, 2002.

Opći religijski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002.

BRATANIĆ - PANDURIĆ, 2017.

M. Bratanić – A. PANDURIĆ, „Prvi vatikanski koncil u zagrebačkom tisku“, u: *Croatica Christiana Periodica*, Zagreb, 79 (2017).

PRELOG, 1931.

M. Prelog, „Je li biskup Strossmayer bio liberalan katolik i pobornik pokreta za osnivanje narodne crkve?“, u: *Bogoslovska smotra*, Zagreb, 19 (1931.).

SCHATZ, 1996.

K. Schatz, *Il primato del papa. La sua storia dalle origini ai nostri giorni*, Brescia, 1996.

SMIČKLAS, 1906.

T. Smičiklas, *Nacrt života i djela biskupa J.J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1906.

SRAKIĆ, 2015.

M. Srakić (prir.), *Josip Juraj Strossmayer biskup bosanski ili đakovački i srijemski. Sve za vjeru i za domovinu. Korizmene i prigodne poslanice i okružnice (1874.-1885.)*, sv. I., Đakovačko-osječka nadbiskupija, Đakovo, 2015.

STANČIĆ, 2018.

N. Stančić, *Josip Juraj Strossmayer u hrvatskoj politici*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2018.

STRČIĆ, 2006.

P. Strčić, „Josip Juraj Strossmayer Danas“, u: *Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU*, Varaždin, 16-17 (2006).

ŠANJEK, 1991.

F. Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.

ŠIŠIĆ, 1928.

F. Šišić, *Korespondencija Rački–Strossmayer*, Zagreb, 1928.

ŠIŠIĆ, 1993.

F. Šišić, *Josip Juraj Strossmayer: Dokumenti i korespondencija*, JAZU, Zagreb, 1993.

ŠULJAK, 2007.

A. Šuljak, „Josip Juraj Strossmayer, duhovni pastir svoje biskupije“, u: *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, Osijek, 2007.

ŠULJAK, 1995.

A. Šuljak, *Il Vescovo G. G. Strossmayer e il concilio Vaticano*, Pontificia Universitas Gregoriana, Roma, 1995.

VIDOVIĆ, 2007.

M. Vidović, *Povijest Crkve u Hrvata*, Crkva u svijetu, Metković – Split, 2007.

^[1] KRIŠTO, 1994., 85.

^[2] ŠIŠIĆ 1993, 451.

^[3] SMIČKLAS 1906, 3.

^[4] IKIĆ 2002, 17.

^[5] *Augustineum* je carsko-kraljevski zavod za višu izobrazbu biskupijskih svećenika u samostanu sv. Augustina u Beču, odakle i naziv „Augustineum“; također je nazvan i *Frintaneum* po utemeljitelju i prvom ravnatelju Jakobu Frintu. Augustineum je djelovao od 1816. do 1920. godine. U njemu je od njegova utemeljenja do kraja boravilo oko 130 svećenika, među kojima I. M. Škarić, J. Dobrila, J. J. Strossmayer, F. Rački, A. Gahs, A. Bauer i drugi. Usp. ORL 2002, 67.

^[6] NUJIĆ 2011, 7. Današnja Đakovačko-osječka nadbiskupija, sa sjedištem u Đakovu, nastala je iz srednjovjekovne Bosanske biskupije, kao posljedica nesretnih prilika koje su u 13. stoljeću vladale u Bosni. Naime, ondje dolazi do naglog širenja dualističkog krivovjerja, čiji se sljedbenici u zapadno povijesnim izvorima nazivaju „patarenima“, dok oni sami sebe nazivaju „krtjanima“ ili „krtjanima Crkve bosanske“; kod nas su u starijoj literaturi poznati pod nazivom „bogumili“. Godine 1239. bosanski je biskup Ponsa od ugarskog hercega

Kolomana dobio posjede u Slavoniji, konkretno Đakovo s okolicom, koje je kasnije potvrdio i kralj Bela IV. poveljom iz 1244. godine. Zbog sve većeg pritiska od strane krivovjernih „krtjana Crkve bosanske“, bosanski je biskup bio prisiljen napustiti Bosnu i sa svojim kaptolom preseliti na dobiveni posjed u Đakovu. Bilo je to 1252. godine. Kako se u to vrijeme dio Slavonije nalazio pod jurisdikcijom mađarske biskupije u Pečuhu, pečujski je biskup doseljenom bosanskom biskupu prepustio crkvenu upravu (jurisdikciju) nad Đakovom i još četiri župe prema rijeci Savi. Iako su bosanski biskupi stolovali u Đakovu, i nadalje su nosili naslov *biskupa bosanskoga*. U prvoj polovici 14. stoljeća bosanski je biskup u Đakovu sagradio katedralu i novu biskupsku kuriju. Godine 1773. papa Klement XIV. izdaje bulu (*Univrsi orbis Ecclesie*) o ujedinjenju bosanske biskupije (sa sjedištem u Đakovu) i srijemske biskupije: novoosnovana biskupija nazvana je Bosansko-srijemska biskupija sa sjedištem u Đakovu. Papa Pio V. je novoosnovanoj biskupiji pripojio Osijek i Petrovaradin, a 1870. pripojena joj je još 21 župa iz Pečujske biskupije te još 10 župa oko (Slavonskog) Broda i iz Zagrebačke biskupije. Godine 1923. područje sjeverne Slavonije i Baranje stavljeno je pod upravu đakovačkog biskupa. U tako proširenoj biskupiji biskup Strossmayer je u Đakovu izgradio novu (današnju) katedralu sv. Petra. Odlukom pape Benedikta XVI., 18. lipnja 2008., ponovno je uspostavljena zasebna Srijemska biskupija, a ostali dio Đakovačke i Srijemske biskupije podignut je na razinu nadbiskupije i preimenovan u Đakovačko-osječku nadbiskupiju. Nadbiskupija je ujedno i metropolija đakovačko-osječka, a sufraganske su joj biskupije Požeška i Srijemska. Usp. VIDOVIĆ 2007, 136-139; ORL 2002, 225.

^[7] DUGALIĆ 2015, 7.

^[8] IKIĆ 2002, 142.

^[9] KOŠČAK 1990, 6.

^[10] Hrvatski papinski zavod sv. Jeronima (lat. *Pontificium Collegium Croaticum S. Hieronymi*) je Zavod u kojemu danas borave dijecezanski svećenici iz Hrvatske koji nastavljaju svoj teološki studij na raznim rimskim učilištima. No njegovi počeci sežu u 15. stoljeće. Naime, hrvatski su hodočasnici sagradili uz pristanište na Tiberu gostinjac (lat. *hospitium*), koji je 1453. potvrdio papa Nikola V. (1447. - 1455.). Gostinjac je vodila bratovština kojoj je isti papa darovao crkvicu sv. Marine. Siksto V. (1585. - 1590.), papa naših korijena, dao je srušiti tu crkvu i 1589. sagradio crkvu sv. Jeronima i uz nju ustanovio kanonički zbor (kaptol). Kratko vrijeme (1793.-1798.) djelovao je ondje Hrvatski zavod (Collegium Croaticum). Ponavljani su pokušaji (1864. i 1884.) da se gostinjac pretvori u Zavod za svećenike, ali nije bilo trajnog uspjeha sve do pape Leona XIII. (1878. - 1903.) Pod utjecajem biskupa Strossmayera on je breveom *Slavorum gentes* (1. kolovoza 1901.) ukinuo

gostinjac i kaptol te imetak prenio na novoosnovani zavod Collegium Hieronymianum Illyricorum. Tek je papa Pavao VI. (1663. - 1678.) godine 1671. vratio zavodu hrvatski naziv. Usp. ORL 2002, 344.

^[11] Đakovačka katedrala sagrađena je u neoromaničkom stilu. Duga je 74 m, visoka 40 m, a poprečni brod dug je 51,5 m. Ima dva zvonika visoka 81 m. Katedrala je oslikana s temama iz Staroga i Novoga zavjeta (rad Alessandra i Lodovica Seitza). Nad ukrštanjem glavne i poprečne lađe uzdiže se osmerokutna kupola. Usp. ORL 2002, 225-226; VIDOVIĆ 2007, 139-140.

^[12] SMIČKLAS 1906, 157-159.

^[13] ŠULJAK 2007, 166.

^[14] STANČIĆ 2002, 10-15.

^[15] Strossmayer - Račkom, Budimpešta, 25. listopada 1872. KORS, I, 190.

^[16] STANČIĆ 2018, 12.

^[17] JEDIN 1997, 5.

^[18] DRAGOŠEVIĆ 1970, 56.

^[19] JEDIN 1997, 133.

^[20] BIHLMAYER – TUECHLE ⁹1990, 239; DRAGOŠEVIĆ 1970, 57.

^[21] FRANZEN 1970, 280-281.

^[22] DRAGOŠEVIĆ 1970, 58.

^[23] BIHLMAYER – TUECHLE ⁹1990, 240.

^[24] DRAGOŠEVIĆ 1970, 59.

^[25] Ultramontanizam (lat. *ultramontanus*: prekogorski, s one strane Alpâ) je ekleziološko-pravna doktrina koja prenaplašteno zastupa papin primat ne samo u vjerskim nego i u društveno-političkim stvarima. Takvo shvaćanje prevladavalo je osobito među francuskim katolicima. Usp. ORL 2002, 981.

^[26] KOLARIĆ 2005, 642-643.

^[27] AUBERT 1990, 502.

^[28] IKIĆ 2006, 483.

^[29] Naime, *Declaratio cleri gallicano* iz 1682. godine, koja je težila za uspostavom državne Crkve, među ostalim je tvrdila da papa u pitanju vjere ima odlučujuću vlast koja vrijedi za cijelu Crkvu, ali za nepromjenjivost njegovih odluka potreban je konsenzus Crkava. Drugim riječima, papine odluke trebali bi ratificirati mjesni biskupi, što je već 1690. godine osudio papa Aleksandar VIII. (1689. - 1691.).

^[30] Liberali i protivnici Crkve iskoristili su donošenje dogme i napravili pritisak na vlade, pa su tako Austrija i Portugal otkazale sklopljene konkordate sa Svetom stolicom, a engleski je konzervativni državnik Gladstone izjavio da je dogma i politički jako opasna, jer vjernici neće znati koga moraju slušati. Bismarck je pak iskoristio proglašenje dogme da pojača pritisak na katolike pa u Pruskoj dolazi do Kulturkampf.

^[31] BUTURAC –IVANDIJA 1973, 251.

^[32] ŠULJAK 1997, 68.

^[33] ŠULJAK 1995, 33.

^[34] ŠULJAK 1995, 57. - 60.

^[35] DRAGOŠEVIĆ 1970, 62.

^[36] OBERŠKI 1929, 35.

^[37] ŠIŠIĆ 1928,58.

^[38] STRČIĆ 2006, 107.

^[39] KOŠČAK 1990, 1.

^[40] JELČIĆ 2006, 16.

^[41] PRELOG 1931, 7.

^[42] KRŠNJAVI 1986, 630.

^[43] SRAKIĆ 2015, 6.

^[44] STRČIĆ 2006, 110.

^[45] BUTURAC – IVANDIJA 1973, 249.

^[46] VIDOVIĆ 2007, 142. Strossmayerova jugoslavenska ideja nalazi odjeka među klerom u Dalmaciji, Istri i Bačkoj, a svoje političke poglede dijeli s biskupima Jurajom Dobrilom i Ivanom Antunovićem, svećenikom Mihom Pavlinovićem i mnogim drugim pripadnicima klera. Usp. ŠANJEK 1991, 338.

^[47] Strossmayer je, općenito, prema Srbima i Srpskoj pravoslavnoj Crkvi gajio velike simpatije i veliko razumijevanje, ali je doživljavao s koliko se mržnje i prezira neki njihovi predstavnici odnose prema Katoličkoj crkvi i Hrvatima. Tako, u pismu 16. listopada 1892. upozorava povjesničara Franju Račkoga na dvoličnost vladike Nikanora Ružičića: „Šoven pako srpski i mrzitelj hrvatskoga naroda i katoličke crkve, htio b se početkom predstaviti kano prijatelj Hrvata i kano prijatelj katoličke crkve, ali kako mu je srce puno mržnje prema Hrvatstvu i Katolištvu, tako mu se ta mržnja i nehotice, osobito kad se malo ugrije, prekipi, i tada je čuti ružnih stvari“ (navod prema: ŠANJEK 1991, 334-336).

[48] STRČIĆ 2006, 120.

[49] BUTURAC – IVANDIJA 1973, 250.